



*Հերագորական խմբի ղեկավար՝
ԱՇՈՏ ՎԱՐԱԶԴԱՏԻ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ
տնտեսագիտության դոկտոր, դոցենտ*

*Հերագորական խմբի անդամներ՝
ՎԱՀՐԱՄ ԶԱՆՎԵԼՅԱՆ
ՇՈՒՇԱՆ ԱԼԵԲՍԱՆՅԱՆ*

**ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ՀՀ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ԲՅՈՒՋԵԻ
ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆԸ**

ԵՐԵՎԱՆ

«ՏՆՏԵՍԱԳԵՏ» ՀՐԱՏԱՐԱԿԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2014

ՀՏԴ 336
ԳՄԴ 65.9(2)261.3
Մ 151

**Հրատարակության և երաշխավորել
ՀՊՏՀ գիտական խորհուրդը**

Մասնագիտական խմբագիր՝

Հարությունյան Վ. Լ.
տ.գ.դ., պրոֆեսոր

Գրախոսներ՝

Մալնազարյան Ա. Բ.
տ.գ.դ., պրոֆեսոր
Բայադյան Ա. Հ.
տ.գ.դ., պրոֆեսոր

Խմբագրական խորհուրդ՝

Աթոյան Կ. Լ. (սախագահ)
տ.գ.դ., պրոֆեսոր
Վարդանյան Գ. Ի.
տ.գ.դ., պրոֆեսոր
Սուվարյան Յու. Մ.
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տ.գ.դ., պրոֆեսոր
Ավետիսյան Ս. Ս.
տ.գ.դ., պրոֆեսոր

Մաթևոսյան Ա.

Մ 151

**Հարկաբյուջետային քաղաքականությունը և ՀՀ կառուցվածքային բյուջեի
գնահատականը / Ա. Վ. Մաթևոսյան, Վ. Ս. Ջանվեյան, Շ. Ս. Ալեքսանյան.-Եր.:**
Տստեսագետ, 2014 - 56 էջ.-«Ամբերդ» մատենաշար):

Սույն հետազոտությունը նվիրված է ՀՀ հարկաբյուջետային քաղաքականության և կառուցվածքային բյուջեի գնահատմանը: Նոր մոտեցումներ է ցուցաբերվել մասնավորապես կառուցվածքային բյուջեի գնահատման մեթոդաբանական հարցերին: ՀՀ կառուցվածքային բյուջեն վերլուծվել է ներուժային ՀՆԱ-ի և ՀՆԱ ճեղքի գնահատման մշակված մոտեցմամբ՝ կիրառելով տրենդի և տատանումների տարանջատման, արտադրական ֆունկցիայի կառուցման, Հոդրիկի և Պրեսկոտտի (HP- filter) ֆիլտրի, Կալման ֆիլտրի մեթոդները:

Իրականացվել է նաև ֆիսկալ քաղաքականության կայունացնող ֆունկցիայի վերլուծություն, որի հիմքում գլխավոր նշանակությունը տրվել է ֆիսկալ ազդակների ցուցանիշին:

Հատուկ ուշադրության է արժանացել ՀՀ-ի համար բիզնեսի ակտիվության փուլերի փոփոխության բացահայտմանն առնչվող խնդիրը:

Սույն հետազոտությունը նախատեսված է ՀՀ հարկաբյուջետային քաղաքականության մշակմամբ զբաղվող մասնագետների համար: Այն օգտակար կլինի երիտասարդ հետազոտողների, գիտնականների, մագիստրանտների, ասպիրանտների, դասախոսների, ուսանողների համար:

ՀՏԴ 336
ԳՄԴ 65.9(2)261.3

ISBN 978-9939-61-089-4

© «Ամբերդ» հետազոտական կենտրոն, 2014 թ.
© «Տստեսագետ» հրատարակչություն, 2014 թ.

Ներածություն 5

**ՀՀ հարկաբյուջետային քաղաքականությունը
նախաճգնաժամային և հետճգնաժամային փուլերում**

1. Համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի սկիզբը
և ՀՀ հարկաբյուջետային քաղաքականությունը 9

2. ՀՀ կառուցվածքային բյուջեի գնահատականը և ֆիսկալ
քաղաքականության բնութագրիչները 13

Եզրակացություններ և առաջարկություններ 38

Օգտագործված գրականության ցանկ 41

Հավելվածներ 43

Անփոփումներ 49

Մակրոտնտեսական հիմնական փոփոխականների վրա ազդող կարևոր գործոններից է համարվում տարածաշրջանային և ճյուղային զարգացման սոցիալ-տնտեսական համամասնությունների կարգավորման ընթացքում հարկաբյուջետային գործիքների ակտիվ օգտագործումը: Պետական ծախսերի և հարկերի նշանակությունը մակրոտնտեսական կայունության ապահովման մեջ պայմանավորված է տնտեսական գործընթացների վրա դրանց նպատակաուղղված ներգործության հնարավորության որոշմամբ:

Հարկաբյուջետային քաղաքականության մակրոհետևանքների գնահատումն անհնար է՝ առանց ներուժային ՀՆԱ-ի մասին գնահատականների, քանի որ կառավարության «դիսկրեցիոն», այսինքն ակտիվ քաղաքականության ազդեցության գնահատումն անհրաժեշտ է իրականացնել՝ հաշվի առնելով բիզնես պարբերաշրջանների ազդեցությունը: Վերջինս խիստ կարևոր է հատկապես հակաճգնաժամային ճիշտ քաղաքականություն մշակելու և ճգնաժամի հետևանքները մեղմելու համար: Միաժամանակ ակնհայտ է, որ միայն այս քաղաքականությունը տնտեսության «բոլոր հարցերին» լուծում տալ չի կարող:

Հարկաբյուջետային քաղաքականության մակրոհետևանքների ներքո անհրաժեշտ է դիտարկել ինչպես քաղաքականության կարճաժամկետ ազդեցությունը երկրի սոցիալ-տնտեսական վիճակի, մասնավորապես՝ տնտեսական աճի վրա, այնպես էլ առավել երկարաժամկետ ազդեցությունը ՀՆԱ ներուժային մակարդակի և տնտեսության կառուցվածքի վրա:

Սույն հետազոտության հիմնական նպատակն է վերլուծել ՀՀ կառավարության ֆիսկալ քաղաքականության բնույթը 2000–2012 թթ. ընթացքում և բացահայտել, թե որքանով է դա եղել կայունացնող: Իսկ հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմնական մարտահրավերներից կարևորել ենք հետևյալ խնդիրները.

- Համաշխարհային հանրությունը կենտրոնացած է հարկաբյուջետային քաղաքականության հաշվեկշռման կամ այսպես կոչված «կոնսոլիդացման» վրա, ինչը նշանակում է, որ այս քաղաքականությունը անմիջապես ազդելու է պարտքի ներգրավման հնարավորությունների և ծրագրերի իրականացման վրա, քանի որ, մի կողմից, միջազգային ներդրումային հոսքերը ետճգնաժամային ժամանակահատվածում առավել զգայուն են դարձել տարբեր երկրներում իրականացվող կայունացնող քաղաքականության նկատմամբ, մյուս կողմից՝ միջազգային կարգավորող կառույցները ֆինանսավորման իրենց ծրագրերի իրականացման նախապայման են սկսել դիտարկել հարկաբյուջետային կոնսոլիդացումը:

- Իսկ նման սահմանափակումների պայմաններում արդյոք ետին պլան չի՞ մղվում հարկաբյուջետային քաղաքականության կարգավորիչ ազդեցություն-

նը, հատկապես, երբ դրամավարկային քաղաքականության արդյունավետությունը բարձր չէ, իսկ համաշխարհային տնտեսության լճացման վտանգը դեռևս չի չեզոքացվել:

Այս պայմաններում առաջանում են պատասխանի կարոտ մի շարք հարցադրումներ.

- Որքանով է ազդել ՀՀ հարկաբյուջետային քաղաքականությունը տնտեսական աճի վրա՝ համախառն առաջարկի և պահանջարկի կարգավորման տեսանկյունից և որքանով է ունակ ազդելու ապագայում:
- Թույլ է տալիս արդյոք ՀՀ պետական պարտքի ներկա մակարդակը իրականացնել ակտիվ հարկաբյուջետային քաղաքականություն: Հնարավոր է արդյոք հարկաբյուջետային քաղաքականության ճկունության բարձրացումը տնտեսական աճի նվազման գլոբալ ռիսկերի պայմաններում:

Հիմնարար բնույթի այս հարցադրումներից ածանցվում են մի շարք կարևոր խնդիրներ, մասնավորապես՝

- Երկրի արտադրական ներուժի և ստվերային տնտեսության գնահատումը: Հարկաբյուջետային արդյունավետ քաղաքականության իրականացումը առանց ՀՆԱ ներուժային և ստվերային մակարդակների գնահատման գրեթե անհնար է:
- Ստացված գնահատականների հիման վրա հարկաբյուջետային քաղաքականության ուղղվածության գնահատումը՝ կառուցվածքային և պարբերաշրջանային պակասուրդների գնահատման միջոցով:
- Հարկերի և ծախսերի կառուցվածքի ճիշտ սահմանումը և դրանց արդյունավետության բարձրացումը: Խնդրի ծավալներից և բարդությունից կախված այս փուլում կենտրոնանանք բյուջեի որոշակի ոլորտի ծախսերի արդյունավետության ուսումնասիրության և տվյալ ոլորտում ծրագրային բյուջետավորման կիրառման միջոցով արդյունավետության բարձրացման հիմնախնդիրների վրա:

Միաժամանակ, նշենք, որ ՀՀ կառավարության սահմանած սոցիալ-տնտեսական գերակայությունների ապահովումն ուղղակիորեն առնչվում է վերոնշյալ մարտահրավերներին.

- Նախ՝ կառավարության նախանշած ծրագրերի իրականացումը պահանջում է ամուր օրենսդրային բազա՝ հարկերի հավաքագրման բարելավման միջոցով:
- ՀՀ պետական պարտքի մակարդակի ավելացումը (ճգնաժամի հետևանքներով պայմանավորված) պահանջում է առավել շրջահայաց հարկաբյուջետային քաղաքականության իրականացում:
- Դժվար կազմակերպությունները և երկրներն առավել մեծ ուշադրություն են դարձնում հարկաբյուջետային հատվածում առկա մարտահրավերներին:

հրավերներին՝ հիմնականում շեշտադրելով պակասորդի կրճատման անհրաժեշտությունը:

- Համաշխարհային տնտեսության դիսկերի և էներգակիրների գներից ՀՀ-ի խիստ կախվածության պայմաններում չեզոք հարկաբյուջետային քաղաքականությունը դառնում է «վտանգավոր»:

Բնականաբար, այս պայմաններում կարևորվում է հարկաբյուջետային դիսկրեցիոն՝ տնտեսության պարբերաշրջանի ազդեցությունից դուրս, ազդեցությունների ճշգրիտ գնահատումը:

Հետազոտության շրջանակներում առաջարկվող լուծումները հետևյալն են.

Որն է լինելու ֆիսկալ քաղաքականության վերլուծության նպատակը

1. Տարբերակել ֆիսկալ ոլորտում հայեցողական փոփոխությունները՝ պայմանավորված կառավարության որոշումներով:
2. Պարբերական փոփոխությունները՝ պայմանավորված բիզնեսի ակտիվության փուլերի փոփոխությամբ:
3. Արդյունքում՝ գնահատել, թե որքանով է նպաստել հարկաբյուջետային քաղաքականությունը տնտեսական պարբերաշրջանների մեղմմանը և որքանով է ունակ ապագայում իրականացնել իր այդ գործառույթը:

Մոտիվացիան

- Իրականում տնտեսական փոփոխականների նշանակությունները, ի տարբերություն ստացիոնար վիճակի կամ կայուն աճի, առավելապես են ենթակա հաճախակի տատանումների:
- Նշվածի հետ կապված՝ բացի աճի տեսությունից անհրաժեշտ է նաև տեսություն, որն ի գործ կլինի բացատրելու այդ տատանումները:
- Ավանդաբար՝ տնտեսական փոփոխականների տատանումները բացատրվել են ամբողջական առաջարկի փոփոխությամբ:
- Կարճաժամկետ տատանումներն ու երկարաժամկետ դինամիկան բացատրվել է այլ կերպ:
- Այսպիսով, կարիք կա կառուցելու տնտեսական փոփոխականների աճի և կարճաժամկետ տատանումների կապի գնահատականը ՀՀ-ի համար:

Լուծման քայլերը

1. Ներուժային ՀՆԱ-ի և ՀՆԱ ճեղքի գնահատում, որի իրականացման համար ընտրված մեթոդներն են.
 - Տրենդի և տատանումների տարանջատումը
 - Արտադրական ֆունկցիայի կառուցումը
 - Հողքի կի և Պրեսկոտտի (HP- filter) ֆիլտրի կիրառումը
 - Կալման ֆիլտրի մեթոդի կիրառումը
2. Ֆիսկալ քաղականության կայունացնող ֆունկցիայի վերլուծությունը
 - Ֆիսկալազդակների ցուցանիշիչափումը - FIM:

**ՀՀ ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՆԱԽԱՃԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ԵՎ
ՀԵՏՃԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ՓՈՒԼԵՐՈՒՄ**

**1 Համաշխարհային ֆինանսատնտեսական
ճգնաժամի սկիզբը և ՀՀ հարկաբյուջետային
քաղաքականությունը**

Այս հազարամյակի սկզբում, երբ հաջողությամբ հաղթահարվեց «վիրտուալ կայքերի» ճգնաժամը, 2001 թ. համաշխարհային գերտերությունները, հատկապես ԱՄՆ-ը և, մասամբ, ԵՄ երկրները, տնտեսությանը լրացուցիչ խթանելու և հետճգնաժամային տնտեսական աճ ապահովելու համար սկսեցին վարել ընդլայնողական հարկաբյուջետային և դրամավարկային քաղաքականություն: Այս երկրների Կենտրոնական բանկերը սկսեցին կտրուկ իջեցնել տոկոսադրույքները՝ ֆինանսական շուկաների անհրաժեշտ իրացվելիությունն ապահովելու համար: Սա շարունակվեց մինչև 2004 թ.: Տնտեսական աճի հիմնական շարժիչ ուժի՝ գերտերությունների չափազանց ընդլայնող հարկաբյուջետային և դրամավարկային քաղաքականությունը համաշխարհային մասշտաբով հանգեցրեց պահանջարկի էքսպանսիայի:

Այս զարգացումներին զուգահեռ՝ նկատվում էին էական տեղաշարժեր ֆինանսական շուկաներում: Բանկային համակարգի վրա հիմնված ֆինանսական միջնորդությունը շատ երկրներում արագ վերափոխվեց շուկաների վրա հիմնված ֆինանսական միջնորդության: Շուկայում նոր գործիքների արագ ի հայտ գալը համաշխարհային մասշտաբով բերեց ֆինանսական հոսքերի մեծացման և ֆինանսական շուկաների ակտիվության աճին: Համաշխարհային վերափոխումների մյուս երկու կարևորագույն գործոններն էին ֆինանսական համակարգի գլոբալացման բարձր տեմպերը և մեծ ու բարդ ֆինանսական ինստիտուտների սերտաճումը: Ֆինանսական գլոբալացումն ուներ դրական կողմ՝ ֆինանսական միջոցները կարող էին արագ տեղաշարժվել մի տեղից մյուսը և դուրս գալ շուկաներ, որոնք մի կողմից տալիս էին բարձր շահութաբերության երաշխիքներ, իսկ մյուս կողմից՝ թույլ էին տալիս ներդրողներին արդյունավետ կերպով դիվերսիֆիկացնել իրենց պորտֆելները: Սակայն այս գործընթացն ուներ մեկ ռիսկ և թերություն՝ որևէ երկրի ֆինանսական շուկայում բարդություններ առաջանալիս դրանք արագորեն կարող էին անդրադառնալ մեկ այլ երկրի վրա, ինչն էլ փաստա-

ցի տեղի ունեցավ ճգնաժամի հասունացման և տարածման ժամանակահատվածում:

Ինչպես բանկային համակարգի ներսում, այնպես էլ ֆինանսական համակարգի մյուս հատվածներում խոշոր կոնսոլիդացումը (խոշորացումը) բերեց մի շարք բարդ ու խոշոր ֆինանսական կառուցվածքների առաջացման ինչպես ԱՄՆ-ում, այնպես էլ ամբողջ աշխարհում:

Ֆինանսական շուկաներում կոնսոլիդացումը ստեղծեց ևս մեկ ռիսկ, իսկ ավելի որոշակի՝ ֆինանսական որոշ կառուցվածքներ չափազանց մեծացան և կարևորվեցին ֆինանսական համակարգի նորմալ գործունեության համար, և նրանցից որևէ մեկի վնասները կարող էին խնդիրներ ստեղծել համաշխարհային ֆինանսական համակարգի համար:

Փաստորեն համաշխարհային ֆինանսական համակարգի՝ վերը թվարկված զարգացումները էականորեն նպաստեցին ողջ աշխարհում հարկաբյուջետային և դրամավարկային էքսպանսիային: Արդյունքում զարգացած երկրների տնտեսություններում, ապա նաև զարգացող երկրներում սկսած 2004 թ. արդեն սկսեցին նկատվել գերտաքացման նշաններ¹, ինչը բերեց համաշխարհային տնտեսության գերտաքացման:

Սկսած 2004 թ. համաշխարհային տնտեսության բոլոր հատվածներում ճեղքվածքները և զարգացած երկրների տնտեսությունների ՀՆԱ-ն բացասական ցուցանիշներից վերածվել են դրականների: Այս միտումները դիտվեցին մինչև 2007 թ. և դրեցին ֆինանսական ճգնաժամի սկիզբը: Ուշագրավ է, որ հարկաբյուջետային և դրամավարկային էքսպանսիային զուգահեռ՝ համաշխարհային գնաճային միջավայրը, հատկապես՝ զարգացած երկրներում, այդ ժամանակահատվածում մնում էր կայուն, իսկ գնաճային սպասումները՝ նպատակային թիրախի շրջանակներում, ինչը բնորոշ չէր դասական գերտաքացման փուլերին: Վերջինս բացատրվում էր, մի կողմից, դրամավարկային քաղաքականության գնաճի նպատակադրման ռազմավարության նկատմամբ վստահության աճով, մյուս կողմից՝ այդ ժամանակահատվածում ենթակառուցվածքների թռիչքաձև զարգացմամբ, այդ թվում՝ հատկապես տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտում, ինչը նպաստում էր բարձր տնտեսական աճի պայմաններում ցածր գնաճի ձևավորմանը:

Չնայած համաշխարհային տնտեսության զարգացմանը, ֆինանսական միջոցների էքսպանսիան առավելապես կենտրոնանում էր անշարժ գույքի և հումքի շուկաներում, հանգեցնելով դրանց գների կտրուկ աճի, իսկ արդյունքում նաև՝ ֆինանսական «փուչիկների» առաջացման:

¹ Տնտեսության գերտաքացումը տեղի է ունենում այն ժամանակ, երբ համախառն պահանջակի ավելացումը արտադրական կարողություններից ավելի բարձր տեմպերով հանգեցնում է ներուժային կամ տրենդային մակարդակից ավելի ՀՆԱ-ի արտադրության, որի համար նպաստավոր պայմաններ է ստեղծում բարձր գնաճային միջավայրը:

**Իսկ ի՞նչ էր դա նշանակում զարգացող երկրների
և Հայաստանի համար**

Նման պայմաններում խնդիրներ էին ստեղծվում զարգացող երկրներին, այդ թվում՝ նաև ՀՀ-ի համար: Այս տնտեսություններում սկսեց նկատվել ֆինանսական էական ներհուսք, որը զարգացած երկրների ապրանքների և ծառայությունների պահանջարկի աճի, զարգացող երկրների ակտիվների նկատմամբ հետաքրքրության աճի և, երրորդ երկրի էֆեկտով, պետություն մտնող տրանսֆերտների ծավալի աճի արդյունք էին, ինչն առավել ցայտուն դրսևորվեց մեր երկրում: Հայաստանում տնտեսական աճի համեմատաբար առավել բարձր տեմպերը բացատրվում էին տնտեսության փոքր մասշտաբների համեմատ կապիտալի ներհուսքի խոշոր ծավալներով (ինչն ուղղվում էր հիմնականում բնակարանային շինարարության ոլորտ) և հումքի ու, հատկապես, նավթի գների բարձրացման պայմաններում ՀՀ հումքային ապրանքների արտահանման աճով և ՌԴ-ից փոխանցվող տրասֆերտների աճի տեմպերի կտրուկ ավելացմամբ: Սակայն ժամանակը ցույց տվեց, որ այս գործոնները միայն բավարար չեն կայուն բարձր տնտեսական աճը պահպանելու համար, ինչը վկայում են նաև ավելի մանրամասն ուսումնասիրությունները մասնավորապես հարկաբյուջետային ոլորտում:

Մեր երկրում, ինչպես և զարգացող շատ երկրներում, ֆինանսական ներհուսքը ստեղծեց պահանջարկի աննախադեպ աճ, ինչի համար անհրաժեշտ էր, որ հարկաբյուջետային քաղաքականությունը նույնպես լիներ խիստ՝ զսպելու համար ֆինանսական ներհուսքով պայմանավորված համախառն պահանջարկի աննախադեպ աճը (աղյուսակ 1.1):

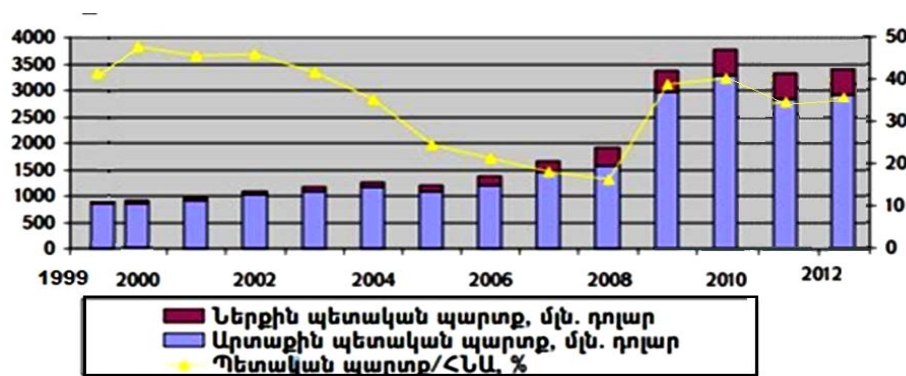
Աղյուսակ 1.1

ՀՀ համախմբված բյուջեի ամփոփ ցուցանիշները 2004–2008 թթ.

Ցուցանիշները	2004	2005	2006	2007	2008
Ընդամենը եկամուտներ և պաշտոնական տրանսֆերտներ	19,1	20,1	20,1	22,2	22,0
որից՝ հարկեր և տուրքեր	14,4	14,7	14,9	14,5	17,4
Ընդամենը՝ ծախսեր	20,6	21,8	21,4	23,7	22,7
Պակասուրդ	-1,5	-1,7	-1,3	-1,5	-0,7

Եթե ուշադիր հետևենք հարկաբյուջետային ցուցանիշների վարքին, որն արտացոլում է համախառն պահանջարկի վրա հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը, ապա կարելի է ասել, որ բացի 2005 թվականից, 2004 թվականից հետո հարկաբյուջետային քաղաքականությունը

եղել է զսպող: Հակացիկլային տնտեսական վերելքի ժամանակահատվածում պետական բյուջեն տնտեսությունից ավելի շատ ստացել է իրացվելիություն, քան տվել: Այլ կերպ ասած՝ պակասուրդի կրճատման քաղաքականությունը տնտեսական վերելքի ժամանակահատվածում ճիշտ ուղղություն էր, ինչը հնարավորություն ընձեռեց էականորեն կրճատելու պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը և ստեղծելու լրացուցիչ վարկերի ներգրավման համար բազա՝ դիմագրավելու համար ճգնաժամին՝ առանց պետական պարտքի համար էական սպառնալիքի: Այսպիսով, եթե 2000 թվականին արտաքին պետպարտքը ՀՆԱ-ի 45 տոկոսն էր, ապա հետագայում այդ ցուցանիշը կայուն կերպով նվազեց և 2008 թվականի վերջում կազմեց 13.2% (գծապատկեր 1.1): Չնայած հարկաբյուջետային և դրամավարկային քաղաքականության հակացիկլային բնույթին՝ մեր տնտեսությունում նույնպես զգացվեց գերտաքացում: Հետևաբար հարց է ծագում, թե բավարար էր արդյոք հակացիկլային էր հարկաբյուջետային և դրամավարկային ինստիտուտների գործունեությունը, և կային արդյոք բացթողումներ:



Գծապատկեր 1.1

ՀՀ պետական պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը 1999–2012 թթ.

Վերլուծության արդյունքները ցույց են տալիս, որ, մասնավորապես, հարկաբյուջետային հատվածում բացթողումներն առկա էին հետևյալ ոլորտներում.

- Թեև այդ ժամանակահատվածում հարկաբյուջետային քաղաքականությունը հակացիկլային էր, սակայն ոչ ամբողջությամբ, իսկ դրա համար պետք էր էականորեն ավելացնել հարկերի հավաքագրման մակարդակը, ինչը հնարավորություն կտար, մի կողմից, այսօր ունենալ ավելի շատ խնայողություններ, իսկ մյուս կողմից՝ կզսպեր տնտեսական գերտաքացումը:

Հարկերի հավաքագրման մակարդակի կտրուկ աճ հնարավոր էր ապահովել հարկային և մաքսային բարեփոխումների առավել ինտենսիվ իրականացմամբ, որի համար նպաստավոր պայմաններ են ստեղծվում տնտեսական վերելքի ժամանակաշրջանում: Տնտեսության կառուցվածքային բարեփոխումները հետ մնալու հետևանքով տնտեսության որոշ ճյուղերում նկատվեց կտրուկ ընդգծված գնային խստություն և ոչ լիակատար մրցակցություն, այդ պայմաններում էականորեն նվազեց տնտեսության ճկունությունը ցնցումների նկատմամբ և մակրոքաղաքականության բազմակի ազդեցությունը: Անխուսափելիորեն՝ վերելքի փուլում տնտեսության գերտաքացումը առավել մեծ էր և տեղի է ունեցավ ավելի արագ, իսկ անկման փուլում ներուժի նվազման մակարդակը ավելի խորը և կտրուկ եղավ:

2

ՀՀ կառուցվածքային բյուջեի գնահատականը և ֆիսկալ քաղաքականության բնութագրիչները

Ֆիսկալ քաղաքականության վերլուծությունը պետք է տարբերակի այն հայեցողական փոփոխությունները ֆիսկալ ոլորտում, որոնք կապված են կառավարության որոշումների և պարբերաշրջանային փոփոխությունների հետ՝ կապված գործարար պարբերաշրջանի փուլի փոփոխությամբ: Վերընթաց փուլում ավանդաբար աճում է զբաղվածությունը, մեծանում են անհատական եկամուտները և կազմակերպությունների շահույթը, ինչն էլ հանգեցնում է բյուջեի եկամուտների աճին և բյուջետային ծախսերի կրճատմանը: Ուստի, ընդհանուր առմամբ, այլ հավասար պայմաններում բյուջեի հաշվեկշիռը կարող է լինել հավելորդային: Սակայն պետք է նշել, որ գործարար պարբերաշրջանի վերընթաց փուլում հնարավոր է նաև հակառակ իրավիճակը՝ բյուջեն կարող է լինել պակասորդային: Այսպիսով, բյուջեն ենթակա է գործարար պարբերաշրջանի տատանումների ազդեցությանը: Հետևաբար, կարծում ենք, որ միայն բյուջեն՝ իր հիմնական ցուցանիշներով, չի կարող բնութագրել կառավարության ֆիսկալ քաղաքականությունը:

Ելնելով վերոնշյալից, բյուջեն նպատակահարմար է տարանջատել երկու բաղադրիչների, որոնցից առաջինն արտացոլում է հայեցողական փոփոխությունները ֆիսկալ քաղաքականության ոլորտում, իսկ երկրորդը ներկառուցված կայունարարների արդյունավետությունը: Վերջինիս վերաբերում են եկամտային հարկը, շահութահարկը և գործազրկության գծով նպաստները: Դրանք խթանում են տնտեսությունը անկման և սահմանափակում են վերելքի դեպքում, այսպիսով կայունացնում են տնտեսությունը առանց կառավարության միջամտության: Ուստի, որպեսզի բնութագրենք բյուջեի հայեցողական փոփոխությունները, անհրաժեշտ է փաստացի բյուջեից բացառել

այդ կայունարարների ազդեցությունը: Նման բյուջեն ընդունված է անվանել «կառուցվածքային» կամ «պարբերաշրջանից մաքրված»:

Կառուցվածքային բյուջեն կարող ենք բնորոշել որպես այնպիսի բյուջե, որն իր տեղը կունենար ՀՆԱ-ում թողարկման հավանական ծավալի պայմաններում՝ պարբերաշրջանային տարանունների բացակայության դեպքում: Կառուցվածքային բյուջեի միջոցով կարելի է վերլուծել ֆիսկալ ազդակների կարճաժամկետ ազդեցությունները, պլանավորել բյուջեն միջնաժամկետ հեռանկարի կորվածքով, իրականացնել հետևողական կայունացնող ֆիսկալ քաղաքականություն:

Կառուցվածքային բյուջեի հաշվարկման մեթոդաբանության հիման վրա լուծում կտրվեն հետևյալ խնդիրներին.

- գնահատել ներուժային ՀՆԱ-ն,
- գնահատել բյուջեի հողվածների ճկունությունը՝ ըստ թողարկման,
- հաշվարկել կառուցվածքային բյուջեն:

Ֆիսկալ քաղաքականության կայունացնող գործառույթի վերլուծության համար անհրաժեշտ է հաշվարկել ֆիսկալ ազդակների ցուցանիշները, իսկ ռեգրեսիոն վերլուծության օգնությամբ կորոշվի թողարկման և ֆիսկալ ազդակների ցուցանիշների միջև փոխկապակցությունը: Նպատակահարմար է նաև հաշվարկել բյուջեն ընթացիկ գներով:

Հետազոտողներից Բալասսոնեն² նշում է, որ այն երկրները, որոնք կողմնորոշված են հումքի արտահանմանը, ուժեղ են ենթարկվում արտահանվող հումքի գների տատանումներին: Քանի որ նման երկրների բյուջեի եկամուտների հիմնական հոսքերը հումքի վաճառքից եկամուտներն են, ուստի բյուջեն նշանակալիորեն կախված է լինում արտաքին շուկաներում իրավիճակից: Նշվածից հետևում է, որ ֆիսկալ քաղաքականության կայունացնող գործառույթի վերլուծության համար նման երկրների առումով անհրաժեշտ է բյուջեից բացառել հումքային եկամուտները:

Գուրևիչը, Վակուլենկոն և Կրիվենկոն իրենց հետազոտության շրջանակներում եզրահանգել են հետևյալը³. Այն երկրներում, որոնք արտահանում են վառելիքաէներգետիկ հումք, նկատվում են կվազիբիզնես-պարբերաշրջանային տատանումներ՝ պայմանավորված նավթի և գազի գների անկայունությամբ: Նման տնտեսությունների վերլուծության դեպքում ակնհայտ են դժվարությունները: Նշված հեղինակները տարբերակում են մի շարք ուղիներ, որոնք անուղղակիորեն կամ ուղղակիորեն ազդում են բյուջեի եկամուտների և ծախսերի վրա, և հետևաբար նաև, այլ մակրոտնտեսական ցու-

² Balassone F. Measuring Fiscal Performance in Oil-Producing Countries // Fiscal Indicators. Banca d'Italia. Public Finance orkshop. 2006.

³ Gurvich E., Vakulenko E., Krivenko P., Problems of Economic Transition 52 (1), 24-53, 2, 2009. Internal Migration and Interregional Convergence in Russia.

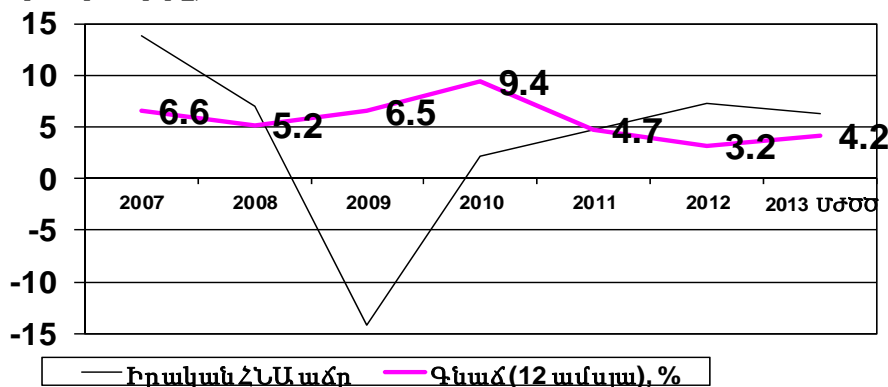
ցանիշների վրա, ընդ որում ինչպես անվանական, այնպես էլ իրական արտահայտությամբ: Նշված ուղիները կարելի է օգտագործել այնպիսի մոդելների կառուցման համար, որոնք հնարավորություն կընձեռեն տարբերակելու ցուցանիշների ընդհանուր փոփոխությունները, օրինակ՝ թողարկումը՝ պայմանավորված ածխաջրածինների միջազգային գների փոփոխությամբ և փոփոխությունները՝ կապված ներքին շուկերով:

Նախկին ԽՍՀՄ երկրների տնտեսությունների վերափոխման միտումները ցույց են տրվել հունգարացի տնտեսագետ Կորնայի հետազոտություններում⁴:

Ռուս հետազոտողներից Պոլտերովիչը⁵ անկման առաջնահերթ պատճառներից կարևորել է ոչ թե մակրոտնտեսականը, այլ ինստիտուցիոնալը:

Իրականացվող հարկաբյուջետային քաղաքականությունը պետք է համահունչ լինի տնտեսության ինովացիոն զարգացումներին և պայմաններ ստեղծի երկարաժամկետում տնտեսության ներուժի ավելացման, ինչը խիստ արդիական է հատկապես զարգացող երկրներում, այդ թվում Հայաստանում: Այս տեսանկյունից ևս խնդրի դիտարկումը շատ կարևոր է:

Գների համեմատական կայունությամբ հանդերձ՝ տնտեսական աճի տեմպերը խիստ տատանողական են եղել՝ ինչպես մինչնոստալինյան, այնպես էլ հետնոստալինյան տարիներին, ինչը վկայում է իրական ՀՆԱ-ի՝ իր հավասարակշիռ կամ ներուժային մակարդակից շեղման կամ «կարճ» բիզնես ցիկլերի (տնտեսական պարբերաշրջանների) առկայության մասին (տես 2.1 գծապատկերը):



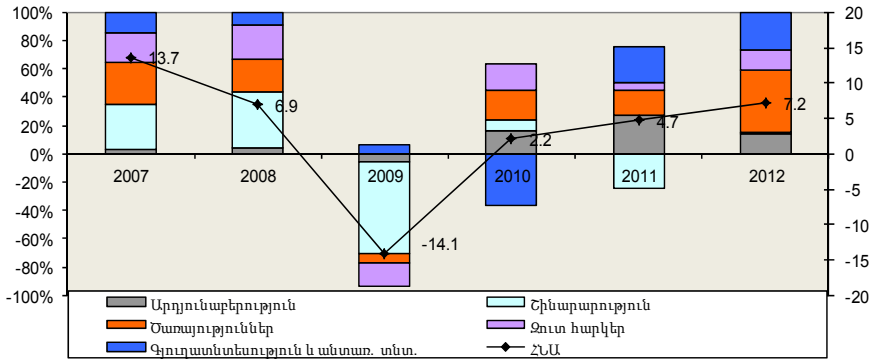
Գծապատկեր 2.1

Տնտեսական աճի և գնաճի միտումները ՀՀ-ում

⁴ Интервью с Яношем Корнай // О чём думают экономисты. Беседы с нобелевскими лауреатами / под ред. П. Самуэльсона и У. Барнетта. -М.: Юнайтед Пресс, 2009. С. 109–127. (ISBN 978-5-9614-0793-8).

⁵ Полтерович В., Попов В., Тонис А., Механизмы «Ресурсного проклятия» и экономическая политика. "Вопросы экономики", № 6, 2007. С. 4-27.

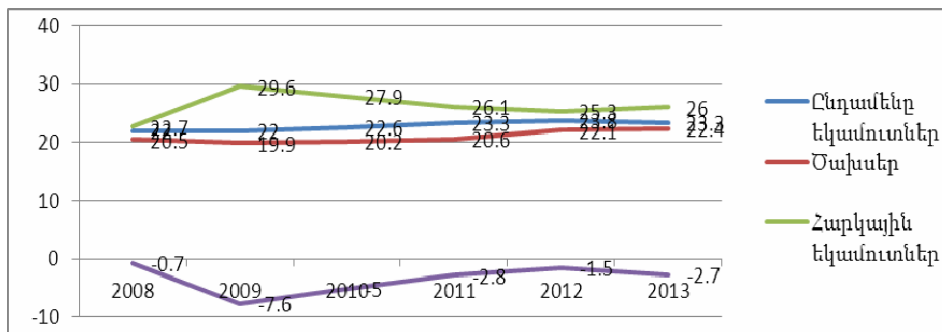
Տնտեսական աճի ճյուղային կառուցվածքի վերլուծությունը վկայում է, որ տնտեսական աճի տատանումները պայմանավորված են լինում գրեթե բոլոր ճյուղերի վարքագծով, հատկապես՝ շինարարության և գյուղատնտեսության ճյուղի: Ակնհայտ է նաև, որ տնտեսության մեջ վերջին տարիներին կառուցվածքային էական տեղաշարժեր են արձանագրվել (տես 2.2 գծապատկերը):



Գծապատկեր 2.2

Տնտեսական աճը պայմանավորող հիմնական ճյուղերի նպաստումները

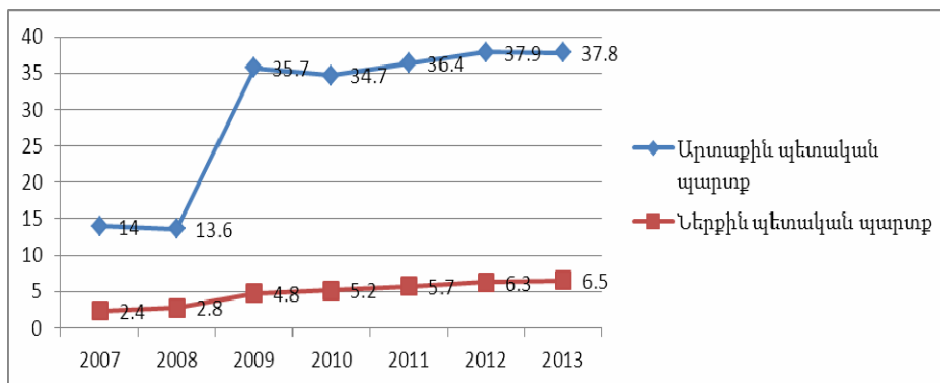
Բյուջեի պակասուրդը կտրուկ աճել է 2009 թվականին՝ պայմանավորված են լինում Կառավարության հակաճգնաժամայինի պայմաններում, սակայն կրճատվել է հետճգնաժամային ժամանակահատվածում՝ մոտենալով այն մակարդակին, որը համապատասխանում է պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը կայունացնող մակարդակին: Այսինքն՝ պարտքի մակարդակը ներկայումս որոշակիորեն սահմանափակում է ակտիվ հարկաբյուջետային քաղաքականության իրականացումը (տես 2.3 գծապատկերը):



Գծապատկեր 2.3

Պետական բյուջեի եկամուտները, ծախսերը և պակասուրդը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (%)

Պարտքի մակարդակը (ՀՆԱ նկատմամբ %) օրենսդրությամբ սահմանված նորմատիվներից ցածր է, սակայն վերջին չորս տարիների ընթացքում գրեթե եռակի աճել է (տես 2.4 գծապատկերը):



Գծապատկեր 2.4

ՀՀ արտաքին և ներքին պետական պարտքը
(% ՀՆԱ-ի նկատմամբ)

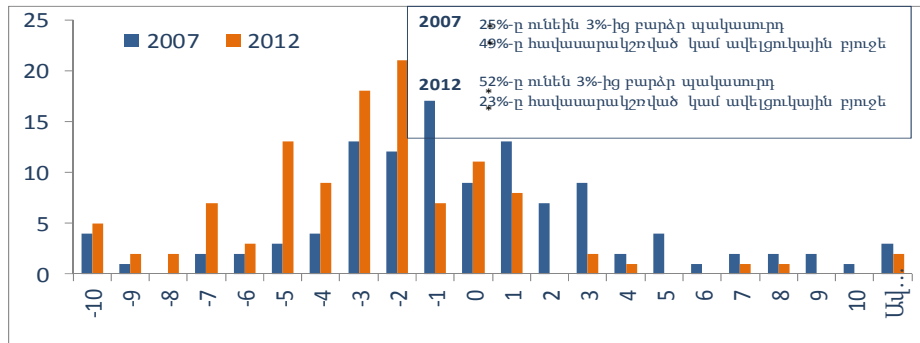
Վերոնշյալի համատեքստում, մենք ստորև ներկայացնում ենք ֆիսկալ ոլորտի խնդիրները միջազգային համադրումների համատեքստում:

Զարգացող երկրները պետք է կենտրոնանան համախառն առաջարկի կարգավորման և բուֆերների ստեղծման վրա (Համաշխարհային բանկի մասնագետների գնահատականներ) (տես 2.5 գծապատկերը):

- Որոշակի ֆիսկալ հատվածում խնդիրներն առնչվում են պակասուրդի մակարդակի կտրուկ բարձրացման հետ:
- Զարգացող երկրներում բյուջեի պակասուրդը ՀՆԱ-ի նկատմամբ 2.9 տոկոսային կետով ավելացել է :
- Բուֆերների ստեղծումը կարող է նվազեցնել խոցելիությունը արտաքին ցնցումների նկատմամբ 33 %-ով:

Զարգացող շատ երկրներ պետք է շարունակեն մեծացնել հարկաբյուջետային քաղաքականության ճկունությունը՝ նվազեցնելով բյուջեի պակասուրդը:

Ինչպես երևում է գծապատկեր 2.5-ից, 2012 թ., համեմատած 2007 թ. ցուցանիշների հետ, զարգացող երկրներում 3%-ից բարձր պակասուրդային բյուջե ունեցողների թիվը մեծացել է ավելի քան 2 անգամ: Դրա պատճառները բազմաթիվ են, մասնավորապես՝ իր դերակատարումն է ունեցել, հենց այս միջակայքում, 2009 թ. համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամը, ինչի հետևանքով բազմաթիվ երկրների բյուջետային ցուցանիշները կտրուկ վատթարացան:



Գծապատկեր 2.5

Բյուջեի պակասուրդի տատանման միտումները ՀՆԱ-ի նկատմամբ՝ զարգացող երկրներում

Ներածությունում նշված խնդիրները ՀՀ տնտեսության մեջ դժվարություններ են ստեղծում ներուժային ՀՆԱ-ի հաշվարկման համար: Փաստացի թողարկումը որպես ներուժային դիտարկելը ճիշտ չէ, քանի որ հիմք չկա ենթադրելու, որ ներուժային թողարկման դասական բնորոշմանը համապատասխան՝ Արևմուտքում 20–21-րդ դարերում տեղ ունեւ տնտեսության արտադրական հնարավորությունների անկում, որը համադրվում էր վերափոխման անկման խորությամբ:

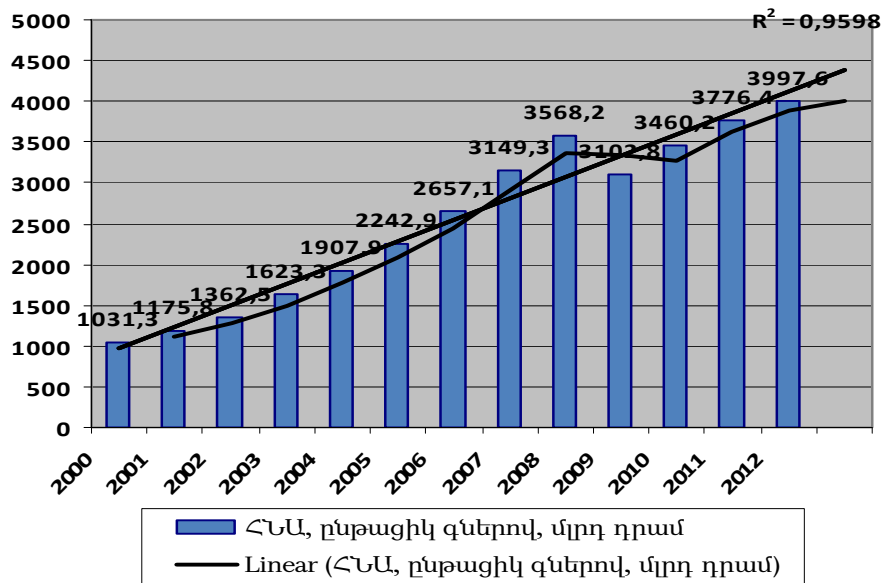
Ըստ Բեսսոնովի և Վոսկոբոյնիկովի տեսակետի⁶՝ այլընտրանքային մոտեցում է արտադրական գործառույթի գնահատումը, որը դժվարանում է հիմնական ֆոնդերի գծով վիճակագրության հիմնախնդրի գոյությամբ և չի արտացոլում իրական վիճակը:

Ըստ Կապելյուշնիկովի տեսակետի⁷՝ զբաղվածների քանակը թույլ զգայուն է տնտեսության պահանջարկի փոփոխությանը ուստի և, չի կարող բացատրել թողարկման վարիացիան:

Հայաստանը, ինչպես և հետխորհրդային մեծ թվով երկրներ, 1990-ական թվականներից գտնվում է վերակառուցման գործընթացներում, որն իր նշանակալի ազդեցությունն է դրսևորել համախառն ներքին արդյունքի վրա (տես թիվ 2.6 գծապատկերը):

⁶ Бессонов В.А., Воскобойников И.Б. Динамика основных фондов и инвестиций в российской переходной экономике. – М.: ИЭПП, 2006. 62 с.

⁷ Капелюшников, Р. Крупнейшие и доминирующие собственники в российской промышленности [Текст] / Р. Капелюшников // Вопросы экономики. – 2000. – №1. – С. 99–119. Капелюшников, Р. Собственность и контроль в российской промышленности [Текст] / Р. Капелюшников // Вопросы экономики. – 2001. – №12. – С. 103–124.



Գծապատկեր 2.6

ՀՀ-ում ՀՆԱ-ի փոփոխման միտումները՝ տնտեսությունը շուկայական հարաբերությունների վերակառուցման փուլում

Ինչպես երևում է 2.6 գծապատկերից՝ ՀՀ-ում ՀՆԱ-ի փոփոխման միտումները գրեթե նույնպես իրականություն են դարձել, շեղումներ եղել են միայն ճգնաժամային տարիներին, սակայն վերջին տարիներին արդեն սահուն կերպով միտումներն ու փաստացի արդյունքները միմյանց համապատասխանում են:

Հարկ է նշել, որ տնտեսագետների շրջանում չկա միասնական դիրքորոշում վերակառուցման անկման պատճառների վերաբերյալ:

Գոյություն ունի տեսակետ⁸, որ դա հետևանքն է եղել ԽՍՀՄ փլուզման, ինչն էլ հանգեցրել է արտադրական շղթաների խզմանը: Նշվածով հանդերձ՝ հիմնավորված ենք համարում բոլոր այն մոտեցումները, ըստ որոնց անկումը դարձավ 1990-ական թվականներին շուկայական բարեփոխումների հետևանք և տնտեսական ինստիտուտների հետագա վերափոխման պատճառ⁹:

⁸ Blanchard O.J., Kremer M. Disorganization // Quarterly Journal of Economics. 1996. Vol. 112. No. 4. P. 1091–1126.

⁹ Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы // Экономика и математические методы. 1999. Т. 35. № 2. С. 3–19. Катышев П.К., Полтерович В.М. Политика реформ, начальные условия и трансформационный спад // Экономика и математические методы. 2006.Т. 42. № 4.

Գոյություն ունեն կառուցվածքային բյուջեի հաշվարկման մեծ թվով այգորիթմներ: Սակայն, պետք է նկատել, որ դրանցում փաստացի բյուջեն՝ (Բ), ներկայացվում է որպես հանրագումար կառուցվածքային բյուջեի՝ (Բ_վ), որը զգայուն չէ գործարար պարբերաշրջանի փուլերին, ուստիև արտացոլում է ֆիսկալ քաղաքականության հայեցողական փոփոխությունները, և պարբերաշրջանային բյուջեի՝ (Բ_ս), որը զգայուն է գործարար տատանումներին:

$$Բ = Բ_{վ} + Բ_{ս} \quad (2.1):$$

Ամեն մի արարողակարգ բաղկացած է երկու անկախ փուլերից.

1. Ներուժային թողարկման հաշվարկը և ՀՆԱ-ի ճեղքվածքի որոշումը,
2. Բյուջեի զգայունության գնահատումը՝ ելնելով թողարկման ճեղքվածքից և անմիջապես կառուցվածքային բյուջեի հաշվարկը:

Միջազգային տնտեսագիտական գրականությունը և միջազգային փորձը ՀՆԱ ներուժային մակարդակի գնահատման տարբեր մեթոդներ են առաջարկում:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ներուժային ՀՆԱ-ն դիտարկելի չէ, հետազոտողները ստիպված են հիմնվել վիճակագրական մեթոդների և տեսական մոդելների միջոցով ստացվող չորոշակիացվող գնահատականների վրա: Ներուժային ՀՆԱ-ի գնահատման շրջանակները լայն են՝ սկսած ժամանակային շարքերի և տրենդային վերուծությունից, վերջացրած ավելի բարդ՝ արտադրական ֆունկցիաներով և կառուցվածքային հավասարումներով:

Ներուժային ՀՆԱ-ի հաշվարկման մոտեցումներից մեկը ոչ գծային տրենդի կառուցումն է ըստ որոշակի չափանիշի: Այդ նպատակով լայն կիրառում ունի Հոդրիկ-Պրեսկոտի ֆիլտրը (այսուհետև HP¹⁰), որի մեթոդաբանությունը առավել մանրամասն ներկայացված է Հավելված 1-ում: Սրա առավելություններից է կիրառման պարզությունը և արդյունքների հեշտ մեկնաբանությունը: Միաժամանակ, HP ֆիլտրը չունի տնտեսագիտական հիմնավորում, ինչը որոշակի առումով սահմանափակում է ստացված արդյունքների մեկնաբանումը: Հարկ է նշել, որ HP ֆիլտրի առումով Քուգլին և Նասոնը¹¹ նշել են, որ այն ի գործ է սինթեզել թվացյալ կեղծ պարբերաշրջանային տատանումներ՝ նույնիսկ եթե սկզբնական տվյալներում տրենդի փոփոխություն տեղի չի ունեցել:

¹⁰ Hodrick R., Prescott E. Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation. Discussion paper. No. 451. Carnegie-Mellon University, 1980. David K., and Patrick J. Kehoe, "International Evidence on the Historical Properties of Business Cycles," American Economic Review 82:4 (1992), 864-888. "Detrending and Business Cycle Facts," Journal of Monetary Economics 41:3 (1998), 475-512.

¹¹ Cogley T., Nason J. Effects of the Hodrick-Prescott Filter on Trend and Difference Stationary Time Series: Implications for Business Cycle Research // Journal of Economic Dynamics and Control. 1995. No. 19. P. 253-278.

Արդյունքային համադրման տեսանկյունից մենք էական դեր ենք հատկացնելու Կալման ֆիլտրի մեթոդին, որն առավել շատ կառուցվածքային, քան վիճակագրական բնույթի է և հնարավորություն է տալիս հաշվի առնելու տնտեսության կառուցվածքային առանձնահատկությունները:

Գործակալները լուծման ուղիներից մյուսը կապվում է արտադրական ֆունկցիայի կառուցմանը, որը հնարավորություն է ընձեռում ստանալու իրական ՀՆԱ-ի տնտեսապես հիմնավորված գնահատականներ, որոնք կհիմնվեն ոչ թե ընթացիկ գործազրկության և կապիտալի օգտագործման մակարդակների, այլ դրանց ներուժային կամ բնական նշանակությունների վրա:

Տվյալ մոտեցման մեկ այլ կիրառում է մոդելի՝ որպես թողարկման պարբերաշրջանային բաղադրիչների, մեկնաբանումը, այսինքն՝ գնահատված ՀՆԱ-ն դիտարկվում է որպես ներուժային ՀՆԱ:

Երրորդ մոտեցումը կապվում է Օ. Բլանշարի¹² կառուցվածքային վեկտորային ավտոռեգրեսիայի հետ: Այս մոտեցումը ներառում է հետևյալ գաղափարները.

1. Ակնհայտ չեն պատճառահետևանքային կապերը ՀՆԱ-ի և զբաղվածների թվաքանակի ու կապիտալի միջև, քանի որ դիտարկվում են միայն հավասարակշիռ նշանակություններ, նշված փոխկապակցությունը կարող է մեկնաբանվել որպես արտադրական ֆունկցիա կամ աշխատանքից և կապիտալից կախված տնտեսության պահանջարկի ֆունկցիա: Հենց դա էլ փաստում է գնահատած մոդելների յուրահատուկ բնույթը:

2. Տնտեսության մեջ գոյություն ունեն նվազագույնը երկու տեսակի շոկեր. ամբողջական պահանջարկի շոկերը, որոնք ազդում են ՀՆԱ-ի վրա միայն կարճաժամկետ փուլում և ամբողջական առաջարկի շոկերը կամ տեխնոլոգիական շոկերը: Այն դեպքում, երբ փաստացի ՀՆԱ-ի կարճաժամկետ շոկերը ներուժային ՀՆԱ-ից բացատրվում են ամբողջական պահանջարկի շոկերի գործողությամբ, ապա նույն ժամանակ ամբողջական առաջարկի շոկերը հանգեցնում են ներուժային, իրական թողարկման փոփոխությանը: Ուստի, որպեսզի ստացվի ներուժային ՀՆԱ-ի շարք, անհրաժեշտ է բացառել ամբողջական պահանջարկի շոկերի գործողությունը փաստացի թողարկման դինամիկայից: Տվյալ ձևով անհատականացված կառուցվածքային վեկտորային ավտոռեգրեսիան հնարավորություն է ընձեռում ընդլայնել դիտարկվող շոկերը ամբողջական պահանջարկի և տեխնոլոգիական շոկերի: Սակայն այս դեպքում էլ կարող է առաջանալ լուծումների բազմազանության բարդույթ, ինդիքը հանգում է չորս ոչ զծային հավասարումների չորս անհայտով համակարգի լուծմանը, որը ունենում է մեկից ավելի

¹² Blanchard O.J., Kremer M. Disorganization // Quarterly Journal of Economics. 1996. Vol. 112. No. 4. P. 1091-1126.

լուծումներ: Սովորաբար, կողմնակի լուծումները որոշվում են տրամաբանորեն:

Հետազոտողներից Ռենիսոնը¹³ ապացուցել է, որ ՀՆԱ-ի ճեղքվածքի գնահատումը բավական զգայուն է ներուժային ՀՆԱ-ի հաշվարկման մեթոդին: Նա հանգել է այն եզրակացությանը, որ առավել ճշգրիտ մեթոդ է Բլանշար-Կուաի կառուցվածքային վեկտորային ավտոռեգրեսիան և HP բազմակողմ ֆիլտրը, ինչը ենթադրում է իմանալ հարթեցման փոփոխականները, որոնք լուծումների բազմազանության դեպքում գոյություն չունեն:

Կառուցվածքային բյուջեի հաշվարկման մեթոդաբանությանն է անդրադարձել Հագեմանը¹⁴: Խելամիտ է ենթադրել, որ բյուջեի եկամուտների և ծախսերի տարբեր հոդվածների զգայունությունը թողարկման ծավալին տարբեր են, ուստի բյուջեի կառուցվածքային եկամուտները՝ R^s_i -ը, (որտեղ՝ i -ն եկամուտների հոդվածների գծով ինդեքսն է) և ծախսերը՝ G^s_j (որտեղ՝ j -ը ծախսերի հոդվածների գծով ինդեքսն է) համապատասխանաբար կապված են բյուջեի փաստացի եկամուտների՝ R_t և ծախսերի՝ G_t նույն հոդվածներին ըստ հետևյալ կանոնի.

$$\frac{R^s_i}{R_t} = \left(\frac{Y}{Y^*} \right)^{E_i^R}, \quad (2.2)$$

$$\frac{G^s_j}{G_t} = \left(\frac{Y}{Y^*} \right)^{E_j^G}, \quad (2.3)$$

(2.2) և (2.3) բանաձևերում E^R_i և E^G_j համապատասխանաբար ցույց են տալիս թողարկման ծավալի նկատմամբ բյուջեի եկամուտների և ծախսերի հոդվածների ճկունությունը: Վերջիններիս նշանակությունը որոշվում է հետևյալ ռեգրեսիոն հավասարումներով.

$$\ln(R_{it}) = a_i^R + \beta_i^R \ln \left(\frac{Y_t}{Y_t^*} \right) + v_t, \quad (2.4)$$

$$\ln(G_{jt}) = a_j^G + \beta_j^G \ln \left(\frac{Y_t}{Y_t^*} \right) + w_t, \quad (2.5)$$

¹³ Renisson A. Comparing Alternative Output-Gap Estimators: A Monte Carlo Approach. Bank of Canada Working paper. No. 2003-8. Pg3-9.

¹⁴ Hagemann R. The Structural Budget Balance: the IMF's Methodology. Working papers of the International Monetary Fund. WP/99/951999. 1999.

Հետազոտողներից Զապալը առաջարկել է կազմալուծման մեթոդը, որը համարվում է ֆիսկալ ազդակների հաշվարկման պարզ մեթոդ¹⁵: Զապալի վերլուծությունը հիմնվում է չեզոք ֆիսկալ քաղաքականության որոշման վրա, մասնավորապես, բյուջեի եկամուտների հարաբերակցությունը թողարկման ծավալին պետք է լինի հաստատուն, իսկ բյուջեի ծախսերը պետք է աճեն ներուժային ՀՆԱ-ի հավելաճի տեմպին համարժեք: Այս բնորոշման հիման վրա տվյալ հետազոտողը ձևակերպել է ֆիսկալ ազդակների որոշման բանաձև, որը փորձարկվել է Լեհաստանի տվյալներով և տվել համադրելի արդյունքներ:

Նշված մոտեցումների տեսանկյունից նույնիսկ ամենաընդհանուր ենթադրությունները, որոնք ընկած են կառուցվածքային բյուջեի հաշվարկման հիմքում, ակնհայտ չեն: Օրինակ, որոշ տեսակետներում ենթադրվում է, որ թողարկումը տատանումներ է ունենում իր ներուժային մակարդակի՝ տրենդի, շուրջ: Իրականում ՀՆԱ-ն հաճախ չի համարվում տրենդ-կայուն գործընթաց: Բացի դրանից, կառուցվածքային բյուջեն բնութագրում է ֆիսկալ քաղաքականությունը ոչ ամբողջապես, քանի որ դրա հաշվարկման դեպքում հաշվի չեն առնվում մակրոտնտեսական մի շարք ցուցանիշներ:

Հետազոտողներից Սպիլիմբեր¹⁶, Վասիլևան, Վլասովը Պոնոմարենկոն¹⁷, ինչպես նաև Գուրվիչը, Վակուլենկոն և Կրիվենկոն¹⁸ անդրադարձել են Ռուսաստանի Դաշնության ֆիսկալ քաղաքականությանը: Ստանդարտ մեթոդների օգնությամբ վերլուծելով ֆիսկալ քաղաքականության կայունությունը՝ նշված հեղինակները ցույց են տվել, որ, մասնավորապես, ՌԴ ֆիսկալ քաղաքականությունը չի համարվում կայունացնող, բայց կայուն է, ինչը չի հանգեցնում պետական պարտքի նշանակալի ավելացմանը: Գուրվիչը, Վակուլենկոն և Կրիվենկոն նշել են, որ ֆիսկալ քաղաքականությունը ի գործու չէ ազդեցություն ունենալու ՌԴ տնտեսության վրա:

Սույն հետազոտությունը նպատակաուղղված է ՀՀ հարկաբյուջետային, և, մասնավորապես, ֆիսկալ քաղաքականության ուսումնասիրությանը:

¹⁵ Zápál J. The Relation between the Cyclically Adjusted Budget Balance and the Growth Accounting Method of Deriving 'Net Fiscal Effort' // AUCO Czech Economic Review. 2007. Vol. 1. No. 3. P. 320–336.

¹⁶ Spilimbergo A. Measuring the Performance of Fiscal Policy in Russia. IMF Working paper. WP/05/241. 2005.P. 10-17.

¹⁷ Васильева Е.А., Власов С.А., Пономаренко А.А. Анализ стабилизационной функции и устойчивости государственных финансов Российской Федерации // Экономический журнал ВШЭ. 2009. № 3. С. 381–404.

¹⁸ Гурвич Е.Т., Вакуленко Е.С., Кривенко П.А. Циклические свойства бюджетной политики в нефтедобывающих странах // Вопросы экономики. 2009.№ 2. С. 48–72.

Դրանում շեշտադրումը կատարվել է ամբողջական և համալիր էկոնոմետրիկ վերլուծության վրա՝ առանց անիրատեսական ենթադրությունների, ներուժային թողարկման հաշվարկները կատարվել են վերը նկարագրված մեթոդներով՝ ստացված արդյունքները համադրելու և կարճաժամկետ կտրվածքով գործարար պարբերաշրջանները վերհանելու համար: Հատուկ ուշադրության ենք արժանացնում հարկաբյուջետային քաղաքականության ուսումնասիրմանը նախաճգնաժամային և հետճգնաժամային փուլերում:

Հետագոտությունը իրականացվել է հետևյալ քայլերով.

1. Կառուցվում է ներուժային ՀՆԱ-ի հաշվարկման համապատասխան մոդելը,
2. Ընտրված մեթոդների օգնությամբ գնահատվում է ներուժային ՀՆԱ-ն: Դրանք են.
 - Տրենդը և տատանումները,
 - Արտադրական ֆունկցիան,
 - Հողրիկի և Պրեսկոտի ֆիլտրը- HP- filter (մեթոդիկան ներկայացվել է Հավելված 1-ում),
 - Կալման ֆիլտրի մեթոդը (մեթոդիկան ներկայացվել է Հավելված 2-ում):
3. Ամեն մի մեթոդի շրջանակներում հաշվարկվում են կառուցված քայինբյուջեն և ֆիսկալ ազդակները, որոնք համադրվում են թողարկման ծավալի դինամիկայի հետ:
4. Ամեն մի քայլում համեմատվում են տարբեր մեթոդների արդյունքները, որպեսզի հաստատվի, թե դրանք տալիս են որակապես տարբեր եզրահանգումներ, իսկ եթե այո, ապա պետք է պարզել, թե դա ինչով է պայմանավորված:

Ներուժային ՀՆԱ-ի գնահատման համար օգտագործվել են ընթացիկ և հաստատուն գներով փաստացի ՀՆԱ-ի 2000–2011 թթ. շարքերը: Վիճակագրական տվյալների շտեմարանը ձևավորվել է ՀՀ ԱՎԾ-ի և ՀՀ պետական բյուջեի մասին օրենքի համապատասխան ցուցանիշներից:

Քայլ առաջին: Ներուժային ՀՆԱ-ի հաշվարկման առաջարկվող մոդելը

Ընդունված է տարբերակել փաստացի և ներուժային ՀՆԱ ցուցանիշները: Վերջինս այն ՀՆԱ-ն է, որը կարող է ստեղծվել լրիվ զբաղվածության պայմաններում: Փաստացի և ներուժային ՀՆԱ-ների տարբերությունը կոչվում է «ՀՆԱ-ի ճեղքվածք» (անգլերեն Output GAP).

$$\text{Output GAP} = Y - Y^* \quad (2.6),$$

որտեղ՝

Y –ը փաստացի ՀՆԱ-ն է,

Y*-ը՝ ներուժային ՀՆԱ-ն:

ՀՆԱ-ի դրական ճեղքվածքն անվանում են «գնաճային ճեղքվածք». սա ցույց է տալիս, որ ամբողջական պահանջարկի աճը գերազանցում է ամբողջական առաջարկի աճին, ինչն էլ, հնարավոր է, հանգեցնի արժեզրկման: ՀՆԱ-ի բացասական ճեղքվածքը անվանում են «ոեցեսիոն», որն էլ հնարավոր է հանգեցնի արժևորման, դեֆլյացիայի: ՀՆԱ տոկոսային ճեղքվածքը հաշվարկվում է ՀՆԱ ճեղքվածքը հարաբերելով ներուժային ՀՆԱ-ին.

$$\frac{\text{OutputGAP}}{\text{GDP potential}} \times 100, \quad (2.7)$$

Ներուժային ՀՆԱ-ի հաշվարկման համար կօգտագործենք արտադրական ֆունկցիան:

Տվյալ մեթոդը հիմնված է այն ներկայացման վրա, որ ներուժային ՀՆԱ-ն համապատասխանում է տնտեսության մեջ առկա բոլոր ռեսուրսների լրիվ օգտագործմանը: Հետևաբար, վերլուծության համար անհրաժեշտ են ռեսուրսների օգտագործման, որոնք ունի պետությունը, ինչպես նաև տնտեսության մեջ դրանց ներգրավվածության մակարդակի վերաբերյալ տվյալներ, և կարևոր է պարզել ՀՆԱ-ի և ռեսուրսների օգտագործման մակարդակի միջև կախվածությունը:

$Y = F(K;L;I)$ հավասարման կառուցման համար օգտագործել ենք հետևյալ ցուցանիշները.

- Y-ը՝ ՀՆԱ-ի փաստացի մակարդակն է ՀՀ-ում շուկայական գնեքով, մլրդ դրամ,
- K-ն՝ արտադրության մեջ ներգրավված հիմնական արտադրական միջոցներն են (տարեվերջին ըստ սկզբնական արժեքի), մլրդ դրամ,
- L-ը՝ տնտեսության մեջ զբաղված բնակչության քանակն է, որը արժեքային միավորի բերելու համար բազմապատկվում է վարձու աշխատողների միջին տարեկան աշխատավաճով, մլրդ դրամ,
- I-ին՝ կրթության և գիտության ծախսերն է, մլրդ դրամ,
- Դիտարկվող ժամանակահատվածը ՀՀ-ի համար 2000–2011 թթ. է:

Ցուցանիշների փաստացի արժեքները ներկայացվել են ստորև աղյուսակում:

Մոդելի կառուցման համար կիրառված ՀՀ 2000–2011 թթ. տվյալները, մլրդ դրամ

Տարիները	Y	K	L	I
2000	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6
2001	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6
2002	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6
2003	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6
2004	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6
2005	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6
2006	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6
2007	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6
2008	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6
2009	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6
2010	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6
2011	1624.6	1624.6	1624.6	1624.6

Մոդելի կառուցման համար ընտրվել է Կոբբա-Դուգլասի արտադրական ֆունկցիան՝ $Y=AK_a * L_b * I_y$, (2.8), որտեղ A-ն արտացոլում է այն գործոնների ազդեցությունը, որոնք մոդելում հաշվի չեն առնվել: Հաշվարկման համար լոգարիթմենք Կոբբա-Դուգլասի արտադրական ֆունկցիան և հավասարումը կգնահատենք հետևյալ ձևով.

$$\text{LOG}(Y) = a * \text{LOG}(K) + b * \text{LOG}(L) + y * \text{LOG}(I) + \text{LOG}(A), \quad (2.9),$$

Փոքրագույն քառակուսիների մեթոդով կառուցված ռեգրեսիոն հավասարումը ընդունել է հետևյալ տեսքը.

$$\text{LOG}(Y) = 0,528 * \text{LOG}(K) - 0,0617 * \text{LOG}(L) + 0,694 * \text{LOG}(I) + 0,631, \quad (2.10):$$

Պոտենցավորելով (10) հավասարումը՝ կստանանք հետևյալը.

$$Y(I) = 1,88 * K^{0,53} * L^{-0,062} * I^{0,69}, \quad (2.11):$$

Ռեգրեսիոն հավասարում (2.10)-ի տնտեսական բնութագրիչները ներկայացնենք ստորև.

(2.10) ռեզրեսիոն հավասարման տնտեսավիճակագրական բնութագրիչները

Ռեզրեսիոն վիճակագրություն				
Բազմակի R	0,992052			
R քառակուսի	0,984166			
Կարգավորված R քառակուսի	0,97738			
Ստանդարտ շեղում	0,026862			
Դիտարկումներ	11			
Դիսպերսիոն վերլուծություն				
	df	SS	MS	F
Ռեզրեսիա	3	0,31395	0,10465	145,0308
Մնացորդային արժեքներ	7	0,005051	0,000722	
Ընդամենը	10	0,319001		
	Գործակիցներ	Ստանդարտ շեղում	t	
Վիճակագիր	P			
Նշանակություն				
Հաստատուն փոփոխական	0,631706	0,690105	0,915377	0,390437
LOG(K)	0,528975	0,310998	1,700897	0,132756

Նպատակահարմար ենք գտնում մոդելը կառուցել նաև առանց ազատ անդամի, այսինքն չեզոքացնելով այլ գործոնների ազդեցությունը: Գնահատման արդյունքները հետևյալն են.

$$\text{LOG}(Y) = 0,8 * \text{LOG}(K) - 0,161 * \text{LOG}(L) + 0,729 * \text{LOG}(I), \quad (2.12):$$

Պոտենցիալորելով (2.12) հավասարումը՝ կստանանք հետևյալը.

$$Y(2) = K^{0,8} * L^{-0,161} * I^{0,729}, \quad (2.13):$$

Ռեզրեսիոն հավասարում (2.13)-ի տնտեսական բնութագրիչները ներկայացնենք ստորև.

(2.12) ռեգրեսիոն հավասարման տնտեսավիճակագրական բնութագրիչները

Աղյուսակ 2.3

<i>Ռեգրեսիոն վիճակագրություն</i>				
Բազմակի R	0,999978			
R քառակուսի	0,999955			
Կարգավորված R քառակուսի	0,874944			
Ստանդարտ շեղում	0,026589			
Դիտարկումներ	11			
<i>Դիսպերսիոն վերլուծություն</i>				
	df	SS	MS	F
Ռեգրեսիա	3	125,6781	41,89269	59258,23
Մնացորդային արժեքներ	8	0,005656	0,000707	
Ընդամենը	11	125,6837		
	Գործակի ցներ	Ստանդա րտ շեղում	t	
Վիճակագիր	P			

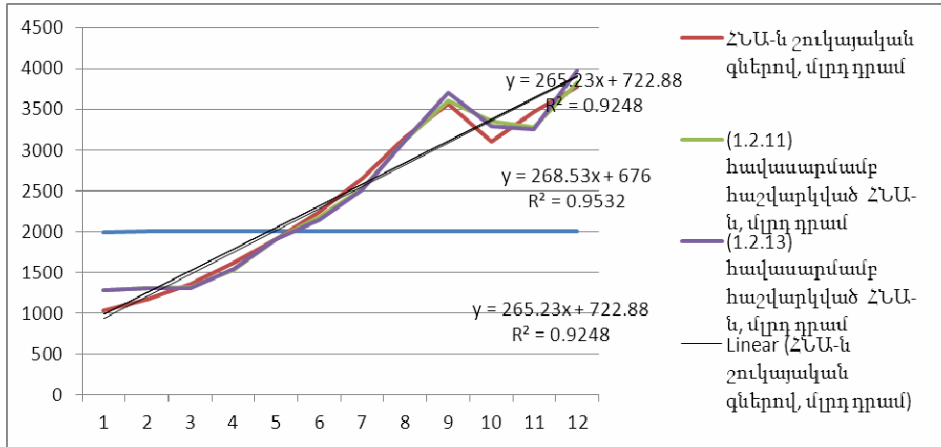
Կառուցված (2.11) և (2.13) հավասարումների միջոցով ՀՀ-ի համար հաշվարկված ՀՆԱ-ները և շուկայական գներով ՀՆԱ-ի համեմատականը ներկայացվել է թիվ 2.4 աղյուսակում:

Կառուցված հավասարումներով հաշվարկված ՀՆԱ-ի համեմատականը Հայաստանի Հանրապետության համար

Աղյուսակ 2.4

<i>Տարիները</i>	<i>ՀՆԱ-ն շուկայական գներով, մլրդ դրամ</i>	<i>(2.11) հավասարմանը հաշվարկված ՀՆԱ-ն, մլրդ դրամ</i>	<i>(2.13) հավասարմանը հաշվարկված ՀՆԱ-ն, մլրդ դրամ</i>
2000	1031,3	1282.3	1279.38
2001	1175,8	1309.18	1306.17
2002	1362,5	1314.3	1312.19
2003	1623,3	1534.6	1545.25
2004	1907,9	1901.07	1909.85
2005	2242,9	2177.7	2147.83
2006	2657,1	2535.12	2523.48
2007	3149,3	3111.7	3111.71
2008	3568,2	3597.49	3698.28
2009	3102,8	3349.65	3296.09
2010	3460,2	3273.4	3250.87
2011	3776,4	3828.2	3981.07

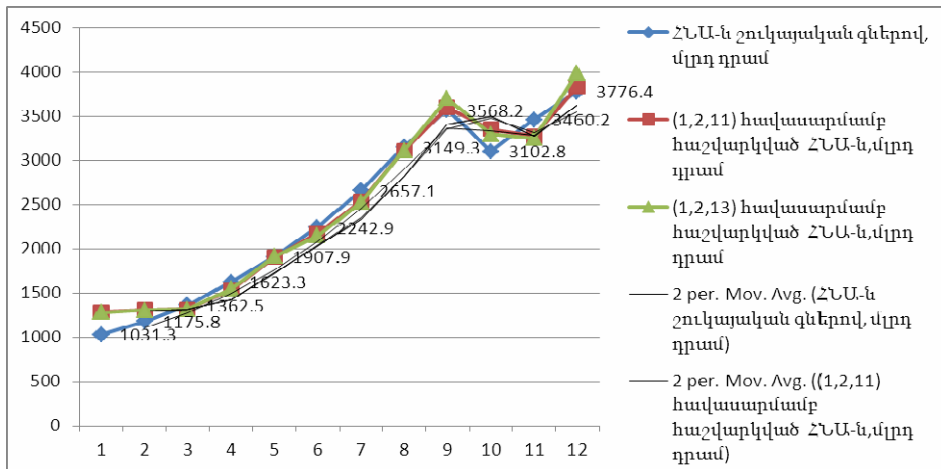
Ստորև թիվ 2.2 գծապատկերում ներկայացրել ենք ՀՆԱ-ների տրենդ-ները շուկայական գներով, (2.11) և (2.13) հավասարումներով հաշվարկված:



Գծապատկեր 2.2

Հայաստանի Հանրապետության իրական և հաշվարկային ՀՆԱ-ների տրենդային գնահատականները

Միաժամանակ, թիվ 2.3 գծապատկերում ներկայացվել է շուկայական գներով, (2.11) և (2.13) հավասարումներով հաշվարկված ՀՆԱ-ների տրենդ-ների գծային ֆիլտրի միջոցով ստացված համեմատականը:



Գծապատկեր 2.3

Հայաստանի Հանրապետության իրական և հաշվարկային ՀՆԱ-ների տրենդների գծային ֆիլտրի համեմատականը

Հիմք ընդունելով (2.10) հավասարումը և նաև այն, որ ՀՀ տնտեսության մեջ հնարավոր է լրիվ զբաղվածության մակարդակ (հաշվարկներում կներառենք տնտեսության մեջ ներգրավված ակտիվ բնակչությունը) և ՀՆԱ-ի նկատմամբ գիտության ու կրթության ծախսերի 3,5% մակարդակ, հաշվարկել ենք ներուժային ՀՆԱ-ի մեծությունը և ՀՆԱ-ի ճեղքվածքը: Արդյունքները ներկայացվել են թիվ 2.5 աղյուսակում:

**Ներուժային ՀՆԱ-ն Հայաստանի Հանրապետությունում
ըստ (2.10) հավասարման**

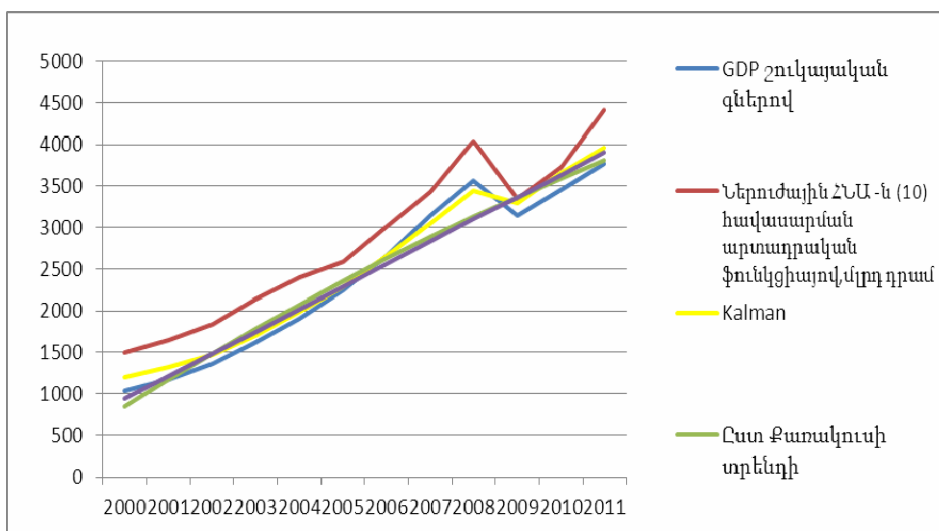
Աղյուսակ 2.5

Տարիները	ՀՆԱ-ն շուկայական գներով, մլրդ դրամ	Ներուժային ՀՆԱ, մլրդ դրամ	ՀՆԱ-ի ճեղքվածքը, մլրդ դրամ	ՀՆԱ-ի ճեղքվածքը, տոկոսով
2000	1031,3	1492.79	461,49	30,91
2001	1175,8	1655.76	479,96	28,99
2002	1362,5	1836.53	474,03	25,81
2003	1624,6	2142.89	518,29	24,19
2004	1907,9	2398.8	490,9	0,46
2005	2242,9	2588.2	345,3	13,34
2006	2656,2	3013.0	356,8	11,84
2007	3149,3	3427.67	278,37	8,12
2008	3568,2	4045.75	477,55	11,80
2009	3141,7	3349.6	207,9	6,21
2010	3460,2	3732.5	272,3	7,30
2011	3776,4	4405.5	629,1	14,28

**Ներուժային ՀՆԱ-ն Հայաստանի Հանրապետությունում
ըստ (2.12) հավասարման**

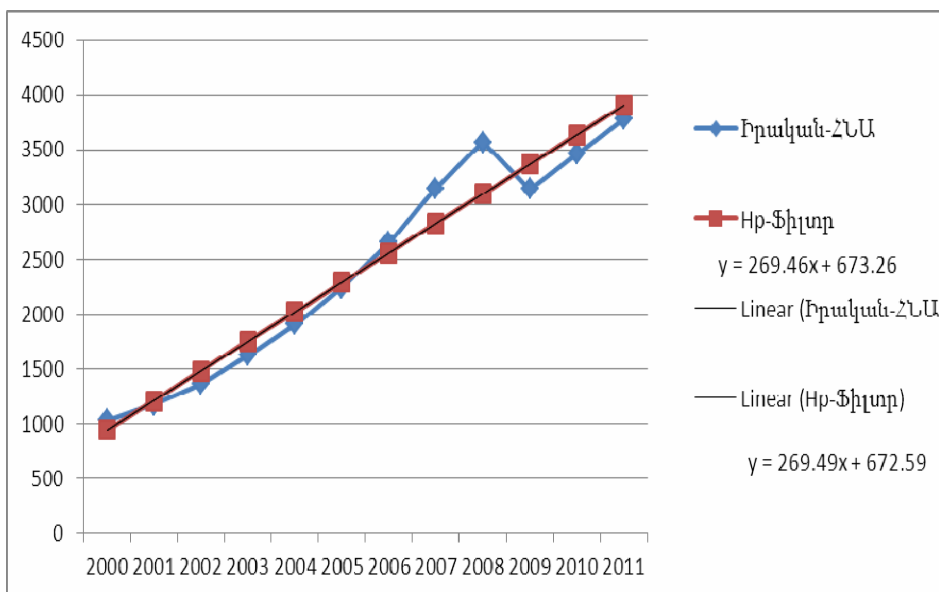
Աղյուսակ 2.6

Տարիները	ՀՆԱ-ն շուկայական գներով, մլրդ դրամ	Ներուժային ՀՆԱ, մլրդ դրամ	ՀՆԱ-ի ճեղքվածքը, մլրդ դրամ	ՀՆԱ-ի ճեղքվածքը, տոկոսով
2000	1031,3	1485.9	454,6	30,59
2001	1175,8	1655.7	479,9	28,98
2002	1362,5	1849.26	486,76	26,32
2003	1624,6	2172.7	548,1	25,23
2004	1907,9	2409.9	502	20,83
2005	2242,9	2552.7	309,8	12,14
2006	2656,2	2999.1	342,9	11,43
2007	3149,3	3419.7	270,4	7,91
2008	3568,2	4120.9	552,7	13,41
2009	3141,7	3243.3	101,6	3,13
2010	3460,2	3672.8	212,6	5,79
2011	3776,4	4518.5	742,1	16,42



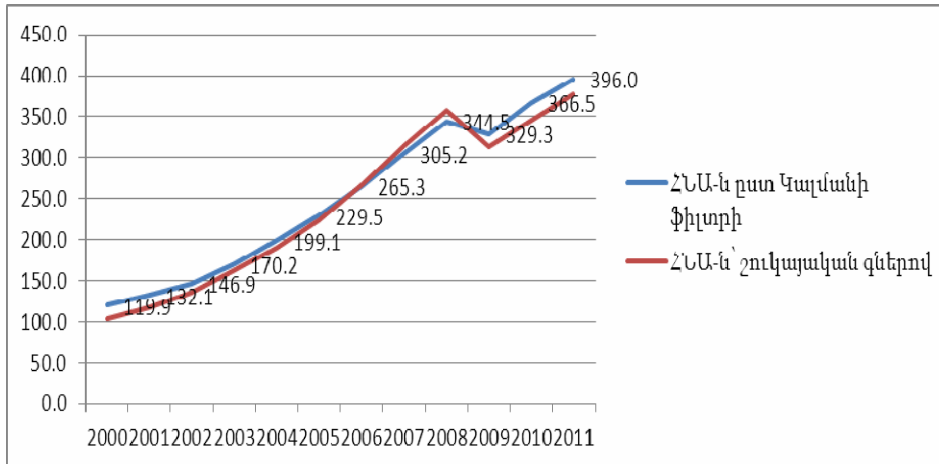
Գծապատկեր 2.4

Փաստացի և ներուժային գնահատված ՀՆԱ-ն 2000–2011 թթ., մլրդ դրամ



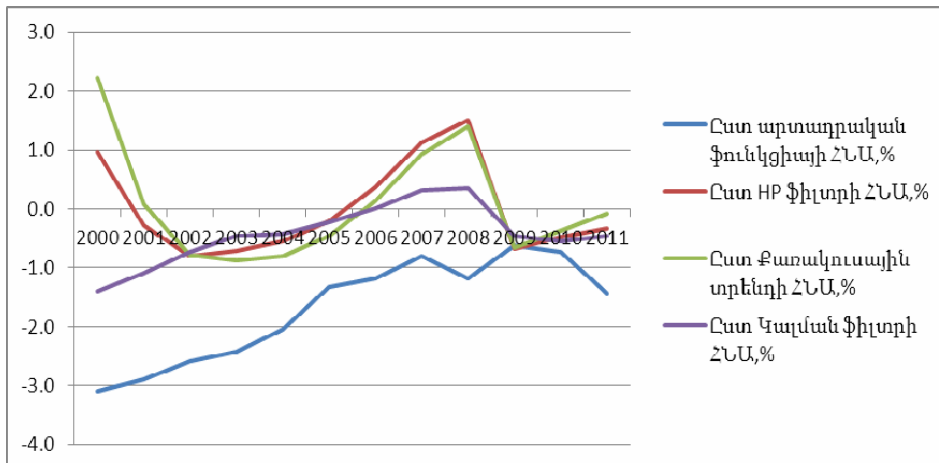
Գծապատկեր 2.5

Իրական ՀՆԱ-ն և HP ֆիլտրով բիզնես պարբերա շրջանի գնահատումը 2000-2011 թթ., մլրդ դրամ



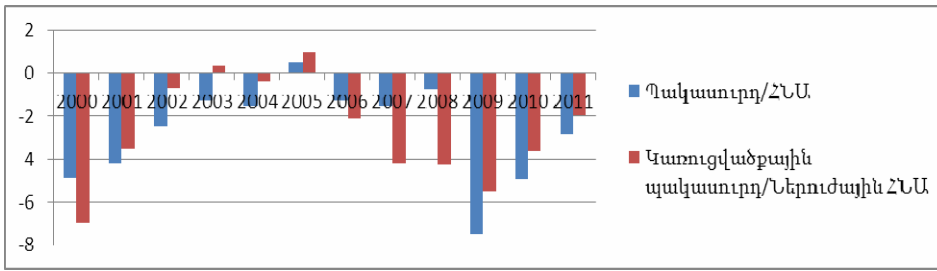
Գծապատկեր 2.6

Իրական ՀՆԱ-ն և Կալմանի ֆիլտրով բիզնես պարբերաշրջանի գնահատումը 2000-2011 թթ., մլրդ դրամ

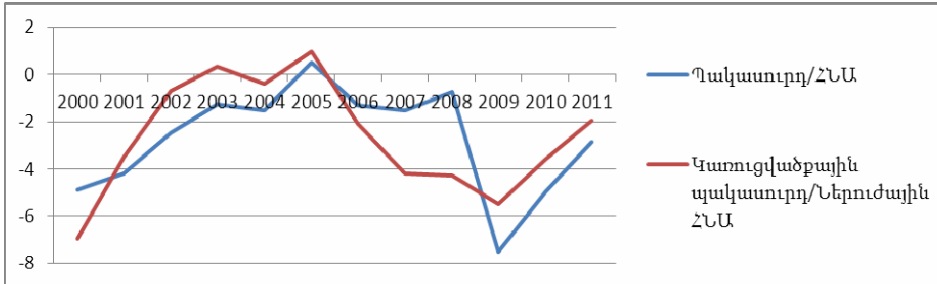


Գծապատկեր 2.7

ՀՆԱ-ի ճեղքվածքի դինամիկան՝ ըստ արտադրական ֆունկցիայի (իրական ՀՆԱ), HP ֆիլտրի, Քառակուսային տրենդի և Կալմանի ֆիլտրի, %-ով



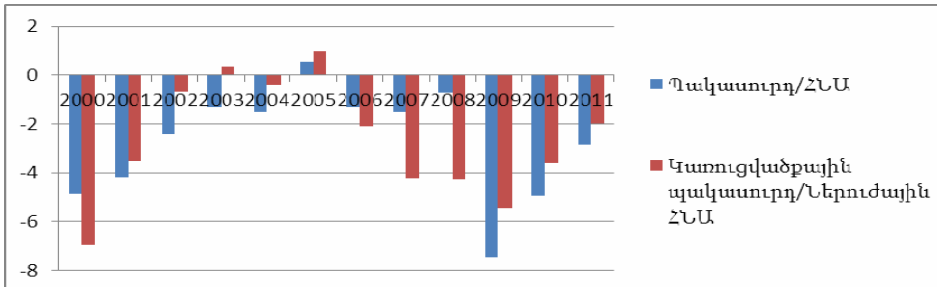
2.8.1



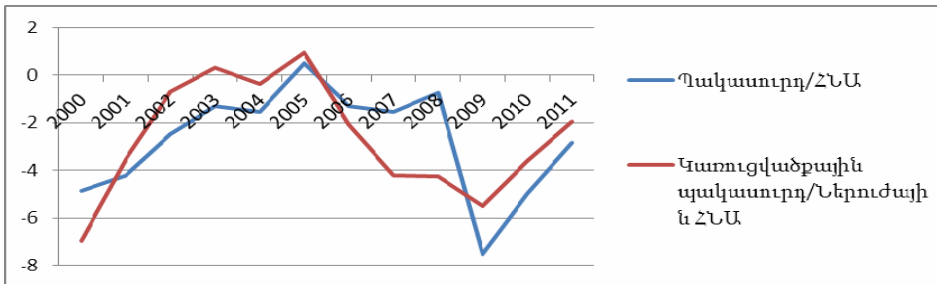
2.8.2

Գծապատկեր 2.8.1 և 2.8.2

Փաստացի և կառուցվածքային բյուջենների ճեղքվածքը՝ ըստ HP ֆիլտրի, %



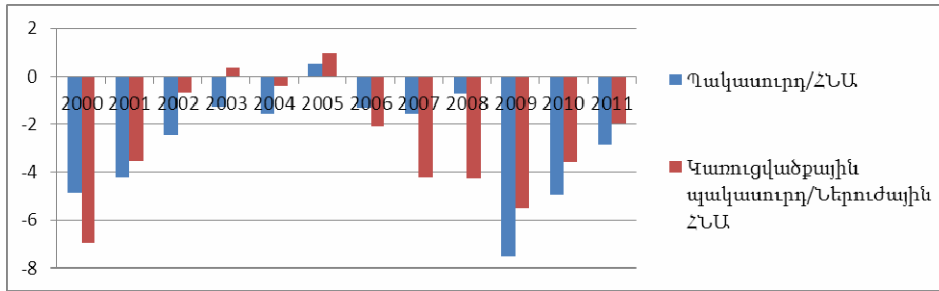
2.9.1



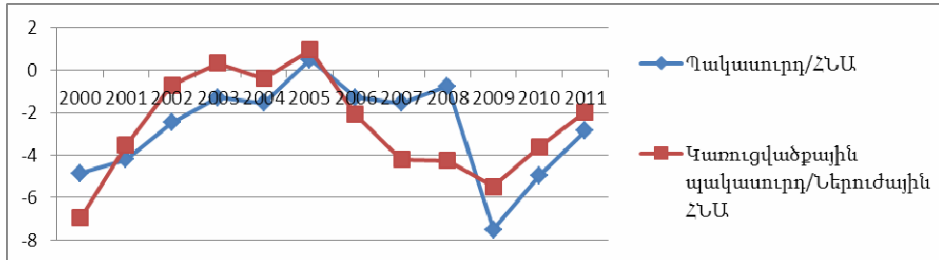
2.9.2

Գծապատկեր 2.9.1 և 2.9.2

Փաստացի և կառուցվածքային բյուջենների ճեղքվածքը՝ ըստ քառակուսային տրենդի, %



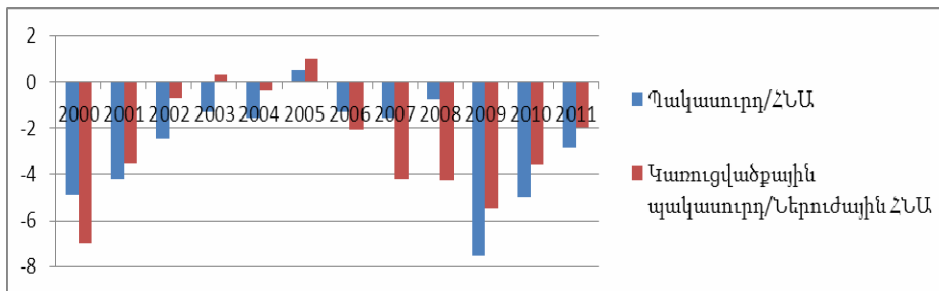
2.10.1



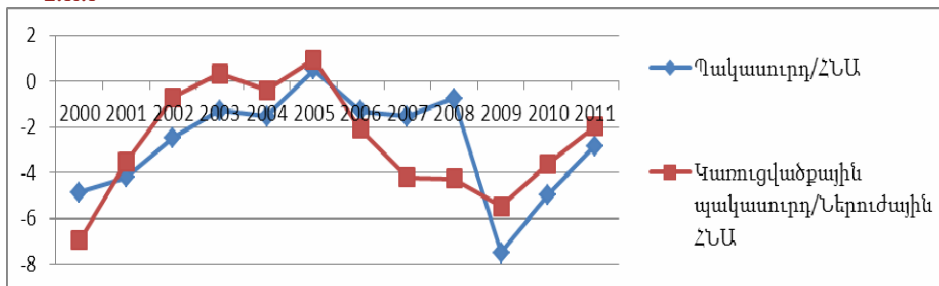
2.10.2

Գծապատկեր 2.10.1 և 2.10.2

Փաստացի և կառուցվածքային բյուջենների ճեղքվածքը՝ ըստ Կալմանի ֆիլտրի, %



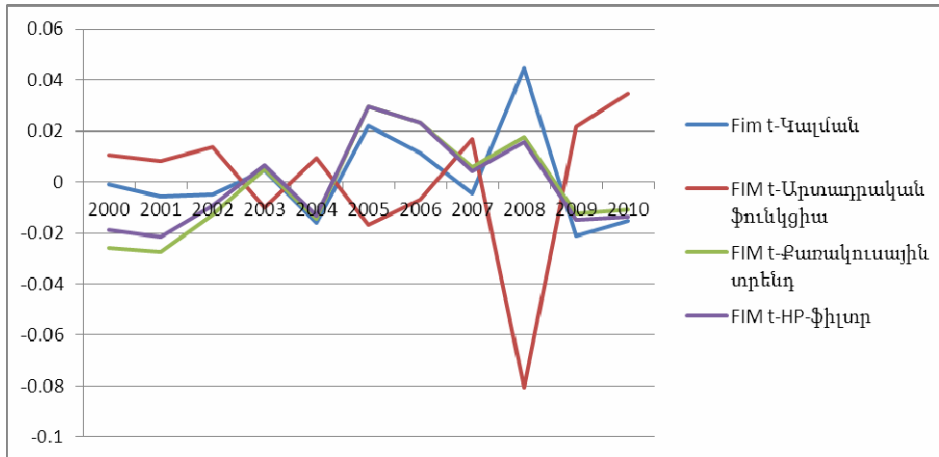
2.11.1



2.11.2

Գծապատկեր 2.11.1 և 2.11.2

Փաստացի և կառուցվածքային բյուջենների ճեղքվածքը՝ ըստ արտադրական ֆունկցիայի, %



Գծապարկեր 2.12

Ֆիսկալ ազդակի համեմատական գնահատականը

Կարևոր ենք համարել գնահատել հումքային ռեսուրսներից պղնձի, ոսկու և արծաթի գների տատանման ազդեցությունը իրական ՀՆԱ-ի վրա՝ ՀՀ դրամ/ԱՄՆ դոլար փոխարժեքի հետ կապի տեսանկյունից: Այդ նպատակով անհրաժեշտ ենք համարել կառուցել հետևյալ ռեգրեսիոն հավասարումը.

$$\ln(Y_t) = a_0 + a_1 \ln(Cu) + a_2 \ln(Au) + a_3 \ln(Ag) + a_4 \ln(AMD/USD), \quad (2.14),$$

որտեղ՝

Y_t -ն՝ իրական ՀՆԱ-ն է, մլրդ. ԱՄՆ դոլար,

a_0 -ն՝ ազատ անդամն է,

a_1, a_2, a_3 և a_4 -ը՝ համապատասխանաբար հավասարման մեջ ներառված փոփոխականների կշռային ազդեցություններն են,

Cu -ն՝ պղնձի գինն է, ԱՄՆ դոլար,

Au -ն՝ ոսկու գինն է, ԱՄՆ դոլար,

Ag -ն՝ արծաթի գինն է, ԱՄՆ դոլար,

AMD/USD - ՀՀ դրամի փոխարժեքն է ԱՄՆ դոլարով:

(2.14) հավասարման տնտեսավիճակագրական բնութագրիչները ներկայացվել են թիվ 2.7 աղյուսակում:

(2.12) ռեգրեսիոն հավասարման տնտեսավիճակագրական բնութագրիչները

Ռեգրեսիոն վիճակագրություն				
Բազմակի R	0,998303			
R քառակուսի	0,996608			
Կարգավորված R քառակուսի	0,993895			
Ստանդարտ շեղում	0,044874			
Դիտարկումներ	10			
Դիսպերսիոն վերլուծություն				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Ռեգրեսիա	4	2,958569	0,739642	367,3037
Մնացորդային արժեքներ	5	0,010069	0,002014	
Ընդամենը	9	2,968637		
	Գործակիցներ	Ստանդարտ շեղում	t Վիճակագիր	P Նշանակություն
Հաստատուն փոփոխական	-6,07693	2,316758	-2,62303	0,046926
Cu	-0,28033	0,101927	-2,75031	0,040295
Au	-0,39864	0,18606	-2,14252	0,085046
Ag	0,189657	0,19071	0,99448	0,365649
AMD/USD	1,449905	0,180653	8,025902	0,000485

(2.14) ռեգրեսիոն հավասարումը փոքրագույն քառակուսիների մեթոդով որոշված կշիռները հաշվի առնելու դեպքում կընդունի հետևյալ տեսքը.

$$\ln(Y_t) = -6,07693 - 0,28033\ln(\text{Cu}) - 0,39864\ln(\text{Au}) + 0,189657\ln(\text{Ag}) + 1,449905\ln(\text{AMD/USD}), \quad (2.15):$$

Ֆիսկալ ազդակի ցուցանիշը որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$FIM = \frac{B_t^s - B_{t-1}^s}{Y_{t-1}^*}, \quad (2.15) :$$

Ցույց է տալիս, թե ինչպիսի դիսկրետ ներգործություն է ունեցել տնտեսության վրա ֆիսկալ քաղաքականությունը:

Ժամանակային լագերով ֆիսկալ ազդակների վրա ՀՆԱ-ի ճեղքվածքի հաշվարկված ռեգրեսիոն հավասարումները ներկայացրել ենք ստորև (ռեգրեսիոն հավասարումների հաշվարկման հիմքերը ներկայացվել են թիվ 3 հավելվածում):

$$\Delta gap_t^{HP} = 0.5386 + 188.6162 FIM_t^{HP} - 164.168 FIM_{t-1}^{HP}, \quad (2.16)$$

$$\Delta \text{gap}_t^{\text{QT}} = 0.9525 + 75.8639 \text{FIM}_t^{\text{QT}} - 285.925 \text{FIM}_{t-1}^{\text{QT}}, \quad (2.17)$$

$$\Delta \text{gap}_t^{\text{PF}} = -17.2189 - 26.4708 \text{FIM}_t^{\text{PF}} - 47.6951 \text{FIM}_{t-1}^{\text{PF}}, \quad (2.18)$$

$$\Delta \text{gap}_t^{\text{KAL}} = -4.6208 + 171.8377 \text{FIM}_t^{\text{KAL}} + 120.7725 \text{FIM}_{t-1}^{\text{KAL}}, \quad (2.19)$$

Կառուցված ռեգրեսիոն հավասարումներից հետևում է, որ Կալմանի ֆիլտր մեթոդի ՀՀ-ում դիսկրեցիոն ֆիսկալ քաղաքականությունը նպաստել է տնտեսությունը ներուժային մակադրակին վերադարձնելուն: Մասնավորապես, ըստ HP ֆիլտրով և քառակուսի տրենդով ստացված գնահատականների՝ նույնպես նկատվել է տնտեսությունը թույլ տեմպով ներուժային մակարդակին վերադարձնելու փորձ: Ինչ վերաբերում է արտադրական ֆունկցիայով կատարված գնահատումներին, ապա վերլուծված փուլում դիսկրեցիոն քաղաքականությունը կրել է անկայուն բնույթ:

- Ողջ աշխարհում ներկայումս սուր է հարկաբյուջետային և դրամավարկային քաղաքականությունների դերի վերաիմաստավորման խնդիրը: Պարզվում է, որ գլոբալացման և ինտեգրման վերջին տասնամյակում ծավալված նոր երևույթների պայմաններում տնտեսության կարգավորման ավանդական մոտեցումները և գործիքները բավարար չեն այս քաղաքականություններին վերապահված խնդիրները արդյունավետ լուծելու համար:

- Սկսած 2004 թվականից՝ համաշխարհային տնտեսության բոլոր հատվածներում դրական խոշոր ճեղքվածքներ են գոյացել, որոնք անտեսել են կամ բավարար չափով հաշվի չեն առել մակրոտնտեսական քաղաքականություն իրականացնող մարմինները: Այս ամենից անմասն չէր կարող մնալ նաև ՀՀ տնտեսությունը, որտեղ միտումները դիտվեցին մինչև 2007 թ. և նախանշեցին ֆինանսական ճգնաժամի սկիզբը:

- Միջազգայնորեն ընդունված մոտեցումներով ՀՀ տնտեսության պարբերաշրջանների գնահատումը վկայում է, որ Հայաստանում 2000–2011 թվականները բնութագրվել են պարբերաշրջանի բոլոր 4 փուլերով՝ աշխուժացում, աճի գագաթնակետ, անկում, անկման առավելագույն կետ: Ակնհայտ է, որ 2008–2009 թվականներն առանձնացել են տնտեսության առավել խիստ տատանողականությամբ, ինչը կարող է վկայել տնտեսության զարգացման ավելի երկար ցիկլի և կարճ ցիկլի համընկման մասին:

- Ակնհայտ է, որ ՀՀ տնտեսության կառուցվածքը դինամիկ վերափոխումների է ենթարկվել՝ պայմանավորված ինչպես արտաքին, այնպես էլ ներքին միջավայրի փոփոխություններով: Մասնավորապես, 2005–2008 թվականներին ՀՀ տնտեսության «գերտաքացման» հիմնական պատճառ է եղել դեպի Հայաստան կապիտալ ներհոսքի կտրուկ ավելացումը, ինչը հանգեցրել է հավասարակշիռ իրական փոխարժեքի արժևորման և տնտեսության արտահանելի հատվածի արտամղման: Փոխարենը՝ տնտեսության ոչ արտահանելի հատվածը՝ շինարարությունը և ծառայությունները, աճի բարձր տեմպ են արձանագրել: Այս ժամանակահատվածին բնորոշ է եղել նաև գործազրկության կտրուկ կրճատումը և պահանջարկով պայմանավորված գնաճային ճնշումների առկայությունը:

- 2009 թվականը բնութագրվել է տնտեսական խորը անկումով՝ պայմանավորված արտաքին կապիտալ ներդրումների ներհոսքի կտրուկ կրճատմամբ և արտաքին պահանջարկի նվազմամբ: Այս պայմաններում փոխարժեքի ճշգրտումը արժեզրկման ուղղությամբ և Կառավարության հակաճգնաժամային միջոցառումները միայն 2010 թվականից են հնարավորու-

թյուն ընձեռել որոշակիորեն փոխելու անկման ցիկլի ուղղվածությունը դեպի տնտեսության աշխուժացում:

- Այսպիսով հետագոտության արդյունքները համահունչն են այս ժամանակահատվածում ՀՀ տնտեսության զարգացման առանձնահատկություններին, ինչը վկայում է, որ դրանք կարող են օգտակար լինել ինչպես տնտեսական իրավիճակի կանխատեսման, այնպես էլ մակրոտնտեսական քաղաքականության ուղղությունների մշակման համար:

- Գնահատված տնտեսական պարբերաշրջանների պայմաններում ՀՀ ֆիսկալ քաղաքականությունը բավարար հակացիկլային չի եղել, իսկ հարկերի հավաքագրման մակարդակը և այդ ոլորտում բարեփոխումները ընթացքը հատկապես տնտեսության վերելքի պարբերաշրջանում, բավարար ինտենսիվ չեն եղել: Այդ մասին են վկայում կառուցվածքային և պարբերաշրջանային բյուջեների տարանջատված գնահատականները և դրանց հիման վրա կառուցված ֆիսկալ ազդակների ցուցանիշների գնահատականները:

- Տնտեսական վերելքի պայմաններում ֆիսկալ ոլորտում արձանագրված բացթողումները անմիջականորեն ճնշումներ են առաջացրել ՀՀ պետական պարտքի մակարդակի վրա, որը 2009 թվականի ընթացքում ՀՆԱ-ի նկատմամբ գրեթե երեք անգամ աճել է՝ նվազեցնելով ֆիսկալ քաղաքականության ճկունությունը համաշխարհային տնտեսության զարգացման ներկա անորոշությունների պայմաններում:

- Ճգնաժամի փուլում տնտեսության անկման միտումներն արդեն իսկ 2008 թվականի վերջից տեսանելի էին և պահանջում էին, բնականաբար, հարկաբյուջետային քաղաքականության առավել արագ արձագանքը, ինչը հնարավորություն կտար որոշակիորեն նվազեցնելու տնտեսության անկման ամպլիտուդան: Միաժամանակ՝ նման որակական առումով տարբեր և առավել խորը ճգնաժամին դիմագրավելու փորձի և մեխանիզմների բացակայությունը ազդեցություն են ունեցել արձանագրված տնտեսական զարգացումների վրա:

- Ֆիսկալ քաղաքականության կարգավորիչ դերի սահմանափակումը մոտ ապագայում կարող է սահմանափակել ակտիվ քաղաքականության իրականացման հնարավորությունները: Ֆիսկալ քաղաքականության օրակարգում պետք է լինի նաև պարտքային շեմերի վերանայման անհրաժեշտությունը: Մասնավորապես՝ պարտքի 50%-անոց շեմի գերազանցման պայմաններում բյուջեի պակասուրդի կրճատման գործող դրույթը խիստ սահմանափակող է և պետք է դիտարկվի կրիտիկական 60%-անոց շեմին մոտեցնելու անհրաժեշտությունը: Խնդիրն առավել կարևորվում է ներկա կենսաթոշակային բարեփոխումների առնչությամբ բյուջեի ծախսերի վրա դրվող ճնշումների պայմաններում:

- Տնտեսական պարբերաշրջանների գնահատման արդյունքները վկայում են, որ ներկա և մոտ ապագայում նախանշվող տնտեսական աճի տեմպերի պայմաններում ՀՀ տնտեսությունը իր ներուժային մակարդակից ավելի ցածր մակարդակում է գտնվելու, ինչը, հույժ կարևորում է կանխատեսվող բյուջեի հաշվեկշռի ճշգրտման անհրաժեշտությունը և բյուջեի ծախսային կառուցվածքում առաջնահերթությունների վերախմաստավորումը:

1. Бессонов В.А., Воскобойников И.Б. Динамика основных фондов и инвестиций в российской переходной экономике. – М.: ИЭПП, 2006. 62 с.
2. Васильева Е.А., Власов С.А., Пономаренко А.А. Анализ стабилизационной функции и устойчивости государственных финансов Российской Федерации // Экономический журнал ВШЭ. 2009. № 3. С. 381–404.
3. Гурвич Е.Т., Вакуленко Е.С., Кривенко П.А. Циклические свойства бюджетной политики в нефтедобывающих странах // Вопросы экономики. 2009. № 2. С. 48–72.
4. Дементьев Н.П., Денежно-кредитная и фискальная политика, инфляция и финансовая стабилизация в России: моделирование, ретроспективный анализ и многовариантные расчеты: отчет по теме "Структурные закономерности современной экономической динамики и стратегия развития российской экономики"
5. Интервью с Яношем Корнаи // О чём думают экономисты. Беседы с нобелевскими лауреатами / под ред. П. Самуэльсона и У. Барнетта. М.: Юнайтед Пресс, 2009. С. 109–127. (ISBN 978-5-9614-0793-8).
6. Капелюшников, Р. Крупнейшие и доминирующие собственники в российской промышленности [Текст] / Р. Капелюшников // Вопросы экономики. – 2000. – №1. – С. 99–119. Капелюшников, Р. Собственность и контроль в российской промышленности [Текст] / Р. Капелюшников // Вопросы экономики. – 2001. – №12. – С. 103–124.
7. Левинсон М.Р., Надежная фискальная политика на основе налога на движение капитала
8. Любимцев Ю. Необходимость изменения ориентиров финансовой политики // Экономист, 2004, № 1.
9. Полтерович В.М. Политика реформ, начальные условия и трансформационный спад // Экономика и математические методы. 2006.Т. 42. № 4.
10. Полтерович В., Попов В., Тонис А., Механизмы «Ресурсного проклятия» и экономическая политика. "Вопросы экономики", № 6, 2007. С. 4–27
11. Ридер/ Афанасьев, М. П., Бюджетная политика и бюджетный процесс:
12. Танци В., Фискальная политика в будущем: вызовы и возможности.
13. Чистякова Л. А. Взаимосвязь макроэкономической динамики и фискальной политики // Вестник финансовой академии, 1998, № 3.
14. Artis, M., and M. Marcellino (2001): "Fiscal Forecasting: The Track Record of the IMF, OECD and EC," *Econometrics Journal*, 4(1), 20–36.
15. Balassone F. Measuring Fiscal Performance in Oil-Producing Countries // *Fiscal Indicators*. Banca d'Italia. Public Finance Workshop. 2006.
16. Beetsma, R., and M. Giuliodori (2010): "Fiscal Adjustment to Cyclical Developments in the OECD: An Empirical Analysis Based on Real-Time Data," *Oxford Economic Papers*, 62(3), 419–441.
17. Bent Hansen "The Economic Theory of Fiscal Policy" (Paperback - Oct. 10, 2008)
18. Blanchard, O., and R. Perotti (2002): "An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output,"

- Quarterly Journal of Economics, 117(4), 1329–1368
19. Blanchard O.J., Kremer M. Disorganization // Quarterly Journal of Economics. 1996. Vol. 112. No. 4. P. 1091–1126.
 20. Cebotari, A., J. Davis, L. Lusinyan, A. Mati, P. Mauro, M. Petrie, and R. Velloso (2009): “Fiscal Risks: Sources, Disclosure, and Management,” International Monetary Fund.
 21. Cogley T., Nason J. Effects of the Hodrick-Prescott Filter on Trend and Difference Stationary Time Series: Implications for Business Cycle Research // Journal of Economic Dynamics and Control. 1995. No. 19. P. 253–278.
 22. Darby, J., and J. Melitz (2011): “Joint Estimates of Automatic and Discretionary Fiscal Policy
 23. David K., and Patrick J. Kehoe, “International Evidence on the Historical Properties of Business Cycles,” American Economic Review 82:4 (1992), 864–888.
 24. Gurvich E. , Vakulenko E. , Krivenko P., Problems of Economic Transition 52 (1), 24–53, 2, 2009. Internal Migration and Interregional Convergence in Russia.
 25. Hagemann R. The Structural Budget Balance: the IMF’s Methodology. Working papers of the International Monetary Fund. WP/99/951999. 1999.
 26. Hemming Richard “The Effectiveness of Fiscal Policy in Stimulating Economic Activity”, 2002 International Monetary Fund
 27. Hodrick R., Prescott E. Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation. Discussion paper. No. 451. Carnegie-Mellon University, 1980..
 28. Renisson A. Comparing Alternative Output-Gap Estimators: A Monte Carlo Approach. Bank of Canada Working paper. No. 2003-8. P. 3–9.
 29. Spilimbergo A. Measuring the Performance of Fiscal Policy in Russia. IMF Working paper. WP/05/241. 2005.P. 10-17.
 30. Strauch, R., M. Hallerberg, and J. von Hagen (2010): “Sticking to Fiscal Plans: The Role of Institutions,” Public Choice,144(3), 487–503
 31. William,Rebelo Sergio. Fiscal Policy and Economic Growth: An Empirical Investigation
 32. Zápál J. The Relation between the Cyclically Adjusted Budget Balance and the Growth Accounting Method of Deriving ‘Net Fiscal Effort’ // AUOCO Czech Economic Review. 2007. Vol. 1. No. 3. P. 320–336.
 33. Gustav Dieckheuer: Makroökonomik: Theorie und Politik. 3. Auflage. Springer, Berlin Heidelberg New York 1998, S. 44 und 310.
 34. Paul R. Krugman, Maurice Obstfeld: Internationale Wirtschaft: Theorie und Politik der Außenwirtschaft. 7. Auflage Pearson Studium, München 2006, S. 587 f.
 35. Paul R. Krugman, Maurice Obstfeld: Internationale Wirtschaft: Theorie und Politik der Außenwirtschaft. 7. Auflage Pearson Studium, München 2006, S. 588 f.
 36. Wolfgang Cezanne, Allgemeine Volkswirtschaftslehre. 5., Auflage, München, 2002: Oldenbourg Verlag - ISBN 3-486-25984-9.
 37. Welfens, Paul. (2005): Grundlagen der Wirtschaftspolitik, Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg, 2. Aufl.
Wildmann (2007): Wirtschaftspolitik – Module der Volkswirtschaftslehre, Band 3, Oldenbourg, München-Wien, 1. Aufl

Հավելված 1

HP (Հողրիկ-Պրեսկոտտի) ֆիլտրի ակզորիթմը

HP ֆիլտրի միջոցով ժամանակային շարքը տարանջատվում է տրենդի և պարբերաշրջանային տարրերի: Ըստ այդ մեթոդի՝ $y_t = g_t + c_t$ որտեղ՝ y_t -ն դիտարկվող ժամանակային շարքն է, g_t -ն՝ այդ փոփոխականի ոչ ստացիոնար ժամանակային տրենդը, իսկ c_t -ն՝ այդ փոփոխականի ստացիոնար մնացորդային կամ պարբերաշրջանային մասը, որոնք չդիտարկվող փոփոխականներ են: Այստեղից՝ $c_t = y_t - g_t$, այսինքն c_t շարքը շեղումներն են g_t շարքից:

Հողրիկ-Պրեսկոտտի ֆիլտրը լուծում է հետևյալ էքստրեմումի խնդիրը g_t -ի նկատմամբ.

$$\sum_t (y_t - g_t)^2 + \lambda \sum_t [(g_{t+1} - g_t) - (g_t - g_{t-1})]^2 \rightarrow \min$$

g_t շարքի «հարթեցման չափը» տրվում է այդ շարքի երկրորդ կարգի տարբերությունների քառակուսային գումարով:

λ -ն ժամանակային տրենդի նկատմամբ ստացիոնար մնացորդին տրվող տեսակարար կշիռն է:

λ -ի արժեքը որոշվում է հետևյալ կերպ. $\lambda = 100 * n^2$

Տարեկան տվյալներ. $\lambda = 100 * n^2 = 100 * 1 = 100$

Եռամսյակային տվյալներ. $\lambda = 100 * n^2 = 100 * 4^2 = 1600$

Ամսական տվյալներ. $\lambda = 100 * n^2 = 100 * 12^2 = 144000$

Հավելված 2

ԿԱԼՄԱՆ ՖԻԼՏՐԻ
(ԻՐԱՎԻՃԱԿԱՅԻՆ ՏԱՐԱԾԱԿԱՆ ՄՈՂԵԼԻ)
ԱԼԳՈՐԻԹՄԸ

Տնտեսական հետազոտությունների ասպարեզում Կալման ֆիլտրի կիրառությունները հասկանալու համար սահմանենք իրավիճակային տարածական մոդելների գաղափարը (state-space models): Ընդհանուր գաղափարն այն է, որ դիտված ժամանակային շարքերը (y_1, \dots, y_T) կախված են հնարավոր չդիտարկվող x_t իրավիճակից, որը պայմանավորվում է որևէ պատահական պրոցեսով: y_t -ի կապը x_t -ի հետ նկարագրվում է չափման կամ դիտարկման հավասարումով. $y_t = H_t x_t + v_t$

Իրավիճակի վեկտորը գններացվում է հետևյալ կերպ. $x_t = B_{t-1} x_{t-1} + w_t$

Այս հավասարումն անվանում են անցումային, ինչպես նաև դինամիկ կամ իրավիճակի հավասարում, որը նկարագրում է իրավիճակի անցումը $t-1$ -ից t ժամանակահատված: B -ն գործակիցների մատրիցն է, w -ն՝ մոդելի սխալը, որը պատահական պրոցես է: Այսպիսով, նկարագրված հավասարումների համակարգը իրավիճակային-տարածական մոդել է:

Մոդելի նույնականացումը

Ինչպես արդեն նշվեց մոդելը բաղկացած է անցումային (իրավիճակի) հավասարումից՝

$$x_{t+1} = B_t x_t + F_t z_t + w_t$$

և չափման հավասարումից.

$$y_t = H_t x_t + G_t z_t + v_t$$

Որտեղ.

y_t - պարունակում է դիտվող ելքային կամ ներծին փոփոխականները,

x_t -ն իրավիճակի վեկտորն է,

z_t -ն վեկտոր է, որը պարունակում է դիտվող մուտքային կամ գործիքային փոփոխականներ

v_t -չափման սխալների վեկտորն է

w_t - անցումային հավասարման սխալների վեկտոր

H_t - չափման մատրից

G_t -չափման հավասարման մուտքային մատրից

B_t -անցումային մատրից

F_t -անցումային հավասարման մուտքային մատրից

Միասնական բաշխված $\begin{bmatrix} W_t \\ V_t \end{bmatrix}$ պրոցեսը 0 մաթսպասումով չկոռելացված աղմուկ է,

որը կարող է ունենալ փոփոխվող կովարիացիոն մատրիցներ: $\begin{bmatrix} V_{w_t} & V_{w_t v_t} \\ V_{v_t w_t} & V_{v_t} \end{bmatrix}$

Հետազոտության հետագա ընթացքը հեշտացնելու 'սպատակով' ենթադրենք, որ գոյություն չունի Σ_t վեկտորը:

Կալման ֆիլտրի միջոցով կարելի է ձևակերպել հետևյալ 3 խնդիրները.

- ֆիլտրում. $Y_1 \dots Y_t$ չափումներն օգտագործվում են \hat{X}_t -ի դրությունը t պահին ձևավորելու համար
- հարթեցում $Y_1 \dots Y_t$ չափումներն օգտագործվում են ժամանակի որոշակի նախորդող պահին X_s վիճակում \hat{X}_t -ի գնահատականը կառուցելու համար $1 \leq s \leq t$
- կանխատեսում. $Y_1 \dots Y_t$ չափումներն օգտագործվում են ժամանակի ապագա պահին X_s վիճակում \hat{X}_t գնահատականի կառուցման համար: $s > t$

Այսպիսով, ֆիլտրի միջոցով կարելի է գնահատել X_t իրավիճակները անդրադարձ ձևով՝ $Y_1 \dots Y_t$ ելքային դիտվող փոփոխականների դեպքում:

Իրավիճակի գնահատականը հետևյալ պայմանական մաթսպասումն է. $E(x_t \setminus Y_1 \dots Y_t)$ Ֆիլտրը ծնում է նաև պայմանական կովարիացիոն մատրից՝ $Cov(x_t \setminus Y_1 \dots Y_t)$, որը կարող է չափել գնահատման անորոշությունը: Հետևյալ գնահատականների հաշվարկն էլ հենց կոչվում է ֆիլտրում:

Կատարենք հետևյալ նշանակումները.

$$x_{t \setminus s} = E(x_t \setminus Y_1 \dots Y_s)$$

$$V_{x_{t \setminus s}} = Cov(x_t \setminus Y_1 \dots Y_s)$$

$$y_{t \setminus s} = E(y_t \setminus Y_1 \dots Y_s)$$

$$V_{y_{t \setminus s}} = Cov(y_t \setminus Y_1 \dots Y_s)$$

$(X \setminus Y) \sim \mathcal{N}(\mu, \sigma)$ x -ի պայմանական բաշխումն է՝ ըստ y -ի: Այս մեծության նորմալ բաշխվածությունից հետևում է, որ մնացած հաշվարկվող գնահատականներն էլ ունեն նորմալ բաշխվածություն:

Ֆիլտրման քայլերը հետևյալն են.

1. Նախնական արժեքներ $x_{0 \setminus 0} = \mu_0$, $V_x(0 \setminus 0) = V_0$
2. Հաջորդ իրավիճակի կանխատեսում. $(1 \leq t \leq T)$

- $x_{t|t-1} = Bx_{t-1|t-1}$
 $V_x(t|t-1) = BV_x(t|t-1)B' + V_w$

- $y_{t|t-1} = Hx_{t|t-1}$
 $V_y(t|t-1) = HV_x(t|t-1)H' + V_v$

3. Ճշգրտում. ($1 \leq t \leq T$)

Ալգորիթմը $t=1$ քայլի համար կանխատեսում է անում, ինչից հետո ճշգրտում է այն: Հետո այս գործողությունը կրկնում է $t=2$ -ի համար և այլն:

$$x_{t|t} = x_{t|t-1} + P_t(y_t - y_{t|t-1})$$

$$V_x(t|t) = V_x(t|t-1) + P_t V_y(t|t-1) P_t'$$

$$P_t = \{V_x(t|t-1)H'V_y(t|t-1)\}^{-1}$$

4. Ապագա վիճակների կանխատեսում $t > T$

- $x_{t|T} = Bx_{t-1|T}$
 $V_x(t|T) = BV_x(t-1|T)B' + V_w$

- $y_{t|T} = Hx_{t|T}$
 $V_y(t|T) = HV_x(t|T)H' + V_v$

Հավելված 3

(2.16) ռեգրեսիոն հավասարման տնտեսավիճակագրական բնութագրիչները

Աղյուսակ 1

Ռեգրեսիոն վիճակագրություն				
Բազմակի R	0,442159			
R քառակուսի	0,195504			
Կարգավորված R քառակուսի	-0,00562			
Ստանդարտ շեղում	8,330243			
Դիտարկումներ	11			
Դիսպերսիոն վերլուծություն				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Ռեգրեսիա	2	134,908	67,45401	0,972058
Մնացորդային արժեքներ	8	555,1436	69,39296	
Ընդամենը	10	690,0517		
	Գործակիցներ	Ստանդարտ շեղում	t Վիճակագիր	P Նշանակություն
Հաստատուն փոփոխական	0,53864	2,521358	0,213631	0,836179
FIM_t^{HP}	188,6162	154,3345	1,222126	0,256444
FIM_{t-1}^{HP}	-164,168	163,3203	-1,00519	0,344236

(2.17) ռեգրեսիոն հավասարման տնտեսավիճակագրական բնութագրիչները

Աղյուսակ 2

Ռեգրեսիոն վիճակագրություն				
Բազմակի R	0,458357			
R քառակուսի	0,210091			
Կարգավորված R քառակուսի	0,012614			
Ստանդարտ շեղում	10,21629			
Դիտարկումներ	11			
Դիսպերսիոն վերլուծություն				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Ռեգրեսիա	2	222,0794	111,0397	1,063878
Մնացորդային արժեքներ	8	834,981	104,3726	
Ընդամենը	10	1057,06		
	Գործակիցներ	Ստանդարտ շեղում	t Վիճակագիր	P Նշանակություն
Հաստատուն փոփոխական	0,952529	3,106162	0,306658	0,766934
FIM_t^{QT}	75,8539	179,898	0,421649	0,684383
FIM_{t-1}^{QT}	-285,925	197,0713	-1,45087	0,184869

(2.18) ռեգրեսիոն հավասարման տնտեսավիճակագրական բնութագրիչները

Ռեգրեսիոն վիճակագրություն				
Բազմակի R		0,158646		
R քառակուսի		0,025169		
Կարգավորված R քառակուսի		-0,21854		
Ստանդարտ շեղում		10,0938		
Դիտարկումներ		11		
Դիսպերսիոն վերլուծություն				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Ռեգրեսիա	2	21,04401	10,522	0,103274
Մնացորդային արժեքներ	8	815,0778	101,8847	
Ընդամենը	10	836,1218		
	Գործակիցներ	Ստանդարտ շեղում	t Վիճակագիր	P Նշանակություն
Հաստատուն փոփոխական	-17,2189	3,045219	-5,6544	0,000479
FIM_t^{PF}	-26,4708	108,7668	-0,24337	0,813842
FIM_{t-1}^{PF}	-47,6951	109,4586	-0,43574	0,674546

(2.19) ռեգրեսիոն հավասարման տնտեսավիճակագրական բնութագրիչները

Ռեգրեսիոն վիճակագրություն				
Բազմակի R		0,631961		
R քառակուսի		0,399375		
Կարգավորված R քառակուսի		0,249218		
Ստանդարտ շեղում		4,673838		
Դիտարկումներ		11		
Դիսպերսիոն վերլուծություն				
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>
Ռեգրեսիա	2	116,2022	58,10108	2,659726
Մնացորդային արժեքներ	8	174,7581	21,84476	
Ընդամենը	10	290,9603		
	Գործակիցներ	Ստանդարտ շեղում	t Վիճակագիր	P Նշանակություն
Հաստատուն փոփոխական	-4,6208	1,41989	-3,25433	0,011625
FIM_t^{KAL}	171,8377	81,08255	2,119293	0,066899
FIM_{t-1}^{KAL}	120,7725	81,11445	1,488914	0,174835

Հերագրության խմբի ղեկավար՝
ԱՇՈՏ ՎԱՐԱՋԳՆԱՏԻ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ
տնտեսագիտության դոկտոր, դոցենտ

Հերագրության խմբի կազմի՝
ՎԱՀՐԱՄ ԶԱՆՎԵԼՅԱՆ
տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
ՇՈՒՇԱՆ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ
մագիստրոս

Հարկաբյուջեային քաղաքականությունը և ՀՀ կառուցվածքային բյուջեի գնահատականը

Մակրոտնտեսական հիմնական փոփոխականների վրա ազդող կարևոր գործոններից է տարածաշրջանային և ճյուղային զարգացման սոցիալ-տնտեսական համամասնությունների կարգավորման ընթացքում հարկաբյուջետային գործիքների ակտիվ օգտագործումը: Պետական ծախսերի և հարկերի նշանակությունը մակրոտնտեսական կայունության ապահովման մեջ պայմանավորված է տնտեսական գործընթացների վրա դրանց նպատակաուղղված ներգործության հնարավորության որոշմամբ:

Հարկաբյուջետային քաղաքականության մակրոհետևանքների գնահատումն անհնար է՝ առանց ներուժային ՀՆԱ-ի մասին գնահատականների, քանի որ կառավարության «դիսկրեցիոն», այսինքն՝ ակտիվ քաղաքականության ազդեցության գնահատումն անհրաժեշտ է իրականացնել՝ հաշվի առնելով բիզնես պարբերաշրջանների ազդեցությունը: Վերջինս խիստ կարևոր է հատկապես հակաճգնաժամային ճիշտ քաղաքականություն մշակելու և ճգնաժամի հետևանքները մեղմելու համար: Միաժամանակ՝ ակնհայտ է, որ միայն այս քաղաքականությունը տնտեսության «բոլոր հարցերին» լուծում տալ չի կարող:

Հարկաբյուջետային քաղաքականության մակրոհետևանքների ներքո անհրաժեշտ է դիտարկել ինչպես քաղաքականության կարճաժամկետ ազդեցությունը երկրի սոցիալ-տնտեսական վիճակի, մասնավորապես՝ տնտեսական աճի վրա, այնպես էլ առավել երկարաժամկետ ազդեցությունը ՀՆԱ ներուժային մակարդակի և տնտեսության կառուցվածքի վրա:

Մույն հերագրության հիմնական նպատակն է վերլուծել ՀՀ կառավարության ֆիսկալ քաղաքականության բնույթը 2000–2012 թթ. ընթացքում և բացահայտել, թե որքանով է դա եղել կայունացնող: Իսկ հարկաբյուջեային քաղաքականության հիմնական մարտահրավերներից կարևորել ենք հեղուկային խնդիրները:

- Համաշխարհային հանրությունը կենտրոնացած է հարկաբյուջետային քաղաքականության հաշվեկշռման կամ, այսպես կոչված՝ «կոնսոլիդացման» վրա, ինչը նշանակում է, այս քաղաքականությունը անմիջապես ազդելու է պարտքի ներգրավման հնարավորությունների և ծրագրերի իրականացման

վրա, քանի որ, մի կողմից՝ միջազգային ներդրումային հոսքերը ետճգնաժամային ժամանակահատվածում առավել զգայուն են դարձել տարբեր երկրներում իրականացվող կայունացնող քաղաքականության նկատմամբ, մյուս կողմից՝ միջազգային կարգավորող կառույցները ֆինանսավորման իրենց ծրագրերի իրականացման նախապայման են սկսել դիտարկել հարկաբյուջետային կոնսոլիդացումը:

- Իսկ նման սահմանափակումների պայմաններում արդյոք ետին պլան չի մղվում հարկաբյուջետային քաղաքականության կարգավորիչ ազդեցությունը, հատկապես, երբ դրամավարկային քաղաքականության արդյունավետությունը բարձր չէ, իսկ համաշխարհային տնտեսության լճացման վտանգը դեռևս չի չեզոքացվել:

Այս պայմաններում առաջանում են պատասխանի կարող մի շարք հարցադրումներ.

- Որքանով է ազդել ՀՀ հարկաբյուջետային քաղաքականությունը տնտեսական աճի վրա՝ համախառն առաջարկի և պահանջարկի կարգավորման տեսանկյունից և որքանով է ունակ ազդելու ապագայում:
- Թույլ է տալիս արդյոք ՀՀ պետական պարտքի ներկա մակարդակը իրականացնել ակտիվ հարկաբյուջետային քաղաքականություն: Հնարավոր է արդյոք հարկաբյուջետային քաղաքականության ճկունության բարձրացումը տնտեսական աճի նվազման գլոբալ ռիսկերի պայմաններում:

Հիմնարար բնյոթի այս հարցադրումներից ածանցվում են մի շարք խնդիրներ, մասնավորապես՝

- Երկրի արտադրական ներուժի և ստվերային տնտեսության գնահատումը: Հարկաբյուջետային արդյունավետ քաղաքականության իրականացումը առանց ՀՆԱ ներուժային և ստվերային մակարդակների գնահատման գրեթե անհնար է
- Ստացված գնահատականների հիման վրա հարկաբյուջետային քաղաքականության ուղղվածության գնահատումը՝ կառուցվածքային և պարբերաշրջանային պակասորդների գնահատման միջոցով:
- Հարկերի և ծախսերի կառուցվածքի ճիշտ սահմանումը և դրանց արդյունավետության բարձրացումը: Խնդրի ծավալներից և բարդությունից կախված այս փուլում կենտրոնանանք բյուջեի որոշակի ոլորտի ծախսերի արդյունավետության ուսումնասիրության և տվյալ ոլորտում ծրագրային բյուջետավորման կիրառման միջոցով արդյունավետության բարձրացման հիմնախնդիրների վրա:

Միաժամանակ, նշենք, որ ՀՀ կառավարության սահմանած սոցիալ-տնտեսական գերակայությունների ապահովումը ուղղակիորեն առնչվում է վերոնշյալ մարտահրավերներին.

- Նախ՝ կառավարության նախանշած ծրագրերի իրականացումը պահանջում է ամուր ռեսուրսային բազա՝ հարկերի հավաքագրման բարելավման միջոցով:
- ՀՀ պետական պարտքի մակարդակի ավելացումը (ճգնաժամի հետևանքներով պայմանավորված) պահանջում է առավել շրջահայաց հարկաբյուջետային քաղաքականության իրականացում:

- Դոնոր կազմակերպությունները և երկրներն առավել մեծ ուշադրություն են դարձնում հարկաբյուջետային հատվածում առկա մարտահրավերներին՝ հիմնականում շեշտադրելով պակասուրդի կրճատման անհրաժեշտությունը:
- Համաշխարհային տնտեսության ռիսկերի և էներգակիրների գներից ՀՀ-ի խիստ կախվածության պայմաններում չեզոք հարկաբյուջետային քաղաքականությունը դառնում է «վտանգավոր»:

Բնականաբար, այս պայմաններում կարևորվում է հարկաբյուջետային դիսկրեցիոն՝ տնտեսության պարբերաշրջանի ազդեցությունից դուրս, ազդեցությունների ճշգրիտ գնահատումը:

Հետազոտության շրջանակներում առաջարկվող լուծումները հետևյալն են.

Որն է լինելու ֆիսկալ քաղաքականության վերլուծության նպատակը

1. Տարբերակել ֆիսկալ ոլորտում հայեցողական փոփոխությունները՝ պայմանավորված կառավարության որոշումներով,
2. Պարբերական փոփոխությունները՝ պայմանավորված բիզնեսի ակտիվության փուլերի փոփոխությամբ
3. Արդյունքում՝ գնահատել, թե որքանով է նպաստել հարկաբյուջետային քաղաքականությունը տնտեսական պարբերաշրջանների մեղմմանը և որքանով է ունակ ապագայում իրականացնել իր այդ գործառույթը:

Մոդիվացիան

- Իրականում տնտեսական փոփոխականների նշանակությունները, ի տարբերություն ստացիոնար վիճակի կամ կայուն աճի, առավելապես են ենթակա հաճախակի տատանումների:
- Նշվածի հետ կապված՝ բացի աճի տեսությունից անհրաժեշտ է նաև տեսություն, որն ի գործու կլինի բացատրելու այդ տատանումները:
- Ավանդաբար՝ տնտեսական փոփոխականների տատանումները բացատրվել են ամբողջական առաջարկի փոփոխությամբ:
- Կարճաժամկետ տատանումներն ու երկարաժամկետ դինամիկան բացատրվել է այլ կերպ:
- Այսպիսով, կարիք կա կառուցելու տնտեսական փոփոխականների աճի և կարճաժամկետ տատանումների կապի գնահատականը ՀՀ –ի համար:

Լուծման քայլերը

1. Ներուժային ՀՆԱ-ի և ՀՆԱ ճեղքի գնահատում, որի համար ընտրված մեթոդներն են.
 - Տրենդի և տատանումների տարանջատումը
 - Արտադրական ֆունկցիայի կառուցումը
 - Հողրիկի և Պրեսկոտտի (HP- filter) ֆիլտրի կիրառումը
 - Կալման ֆիլտրի մեթոդի կիրառումը
2. Ֆիսկալ քաղականության կայունացնող ֆունկցիայի վերլուծությունը
 - Ֆիսկալ ազդակների ցուցանիշի չափումը - FIM

Руководитель исследовательской группы
АШОТ ВАРАЗДАТОВИЧ МАТЕВОСЯН
доктор экономических наук, доцент

Состав исследовательской группы
ВАГРАМ ДЖАНВЕЛЯН
кандидат экономических наук, доцент
ШУШАН АЛЕКСАНИЯН
магистр

Налогово-бюджетная политика и оценка структурного бюджета РА

Одним из важнейших факторов, влияющих на основные макроэкономические показатели считается активное использование фискальных инструментов в процессе регулирования социально-экономических долей регионального и отраслевого развития. Значение государственных расходов и налогов в процессе обеспечения макроэкономической стабильности объясняется возможностью их целеустремленного воздействия на экономические процессы.

Оценка макропоследствий фискальной политики невозможна без присутствия оценок потенциальной ВВП, поскольку оценка воздействия "дискрет", то есть активной политики правительства нужно провести, учитывая влияние бизнес циклов. Последнее очень важно особенно для разработки антикризисной политики и для смягчения последствий кризиса. В то же время очевидно, что только эта политика не в состоянии решить все проблемы экономики.

Под влиянием макропоследствий фискальной политики нужно рассмотреть как краткосрочное воздействие на социально-экономическое состояние страны, особенно на экономический рост, так и более долгосрочное воздействие на потенциальный уровень ВВП и на структуру экономики.

Основной целью представленного исследования является анализ фискальной политики правительства РА в период 2000 – 2012 гг. и выяснение того насколько данная политика была стабилизирующей, а также особое внимание было обращено на главные вызовы для фискальной политики страны.

В рамках данного исследования предложены следующие решения поставленных проблем.

Какой должна быть цель анализа фискальной политики

1. различать в фискальной сфере созерцательные изменения, обусловленные решениями правительства

2. периодические изменения обусловленные изменениями этапов бизнес активности

Какой должна быть мотивация

- Реальное значение экономических показателей, в отличие от стационарного или стабильного состояния роста, наиболее часто подвергаются колебаниям.
- Кроме теории роста нужно такая теория, которая сможет объяснить эти колебания.
- Традиционно колебания экономических показателей объяснялись изменением общего предложения.
- Краткосрочные колебания и долгосрочная динамика объяснялось по-другому
- Таким образом, нужно строить оценку связи между ростом экономических показателей и краткосрочными колебаниями для Армении

Шаги решения проблем

1. для расчета реального ВВП выбраны следующие методы
 - Тренд и колебания
 - производственная функция
 - фильтр ходрика и прескотта - HP- filter
 - метод фильтра Кальмана
2. анализ стабилизирующей функции фискальной политики
 - Измерение индикатора средств фискального импульса - FIM

Head of research team

MATEVOSYAN ASHOT VARAZDAT
Doctor of Economics, Associate professor

Members of research team

JANVELYAN VAHRAM
PhD in Economics, Associate professor
ALEKSANYAN SHUSHAN
Master's degree

Fiscal policy and structural assessment Budzhet RA

One of the most important factors influencing in main macroeconomic parameters is considered active use of fiscal instruments in the process of regulation of social-economic shares of regional and branch development.

Importance of state charges and taxes in the process of ensuring macroeconomic stability explains opportunity their purposeful impact on economic processes.

Evaluation of the macro consequences of fiscal policy impossible without presence of estimates of potential GNP as influence assessment discrete – active policy of the government need to carry out considering influence of business cycles.

The last is very important especially for development of Anti-crisis Policy and for mitigation of the consequences of crisis. In the same time it's obvious, that only this policy can't solve all problems of economy.

Under the influence of macroconsequences of fiscal policy necessary to consider as short-term impact on a social-economic condition of the country, especially on economic growth, and more long-term impact on potential level of GNP and on structure of economy.

The main objective of the presented research is analysis of fiscal policy of the government of RA during the 2000–2012 period and how this policy was to find out stabilizing, and also the special attention was turned to the main calls of fiscal policy of the country.

Within this research the following solutions of the problems are proposed.

1. To distinguish in the fiscal sphere contemplate changes caused by decisions of Government
2. Periodic changes caused by changes of stages of business activity

What kind of must be motivation?

- Real meaning of economic parameters unlike a stationary or stable state of growth most often are exposed to fluctuations.
- Except the theory of growth necessary such theory that will be able to explain these fluctuations of economic parameters.

- Traditionally fluctuations of economic parameters were explained by change of general offer.
- Short-term fluctuations and long-term dynamics were explained in a different way
- Thus, it's necessary to build a communication evaluation between growth of economic parameters and short-term fluctuations for Armenia

Steps for solution of problems

1. for calculation of real GNP the following methods are chosen
 - Trend and fluctuations
 - production function
 - Hodrick–Prescott filter - HP- filter
 - Kalman filter method
2. The analysis of stabilizing function of fiscal policy
Measurement of the indicator of means of fiscal impulse - FIM



*Հեղազոտրական խմբի ղեկավար՝
ԱՇՈՏ ՎԱՐԱԶԴԱՏԻ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ,
տնտեսագիտության դոկտոր, դոցենտ*

*Հեղազոտրական խմբի անդամներ՝
ՎԱՀՐԱՄ ԶԱՆՎԵԼՅԱՆ
ՇՈՒՇԱՆ ԱԼԵԲՍԱՆՅԱՆ*

**ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ՀՀ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆԸ**

Խմբագիր՝ **Վ. Միրզոյան**
Տեխնիկական խմբագիր՝ **Ն. Խչեյան**

Էջադրումը և սրբագրումը՝ **Ս. Բոյաջյանի**
Ձևավորումը՝ **Ն. Խչեյանի**

Չափս՝ 70×108¹/₁₆:
3,5 տպ. մամուլ:
Տպաքանակ՝ 100:

ՀՊՏՀ «ՏՆՏԵՍԱԳԵՏ» հրատարակչություն
Երևան, Նալբանդյան 128
010 59 34 37